

Discourse Analysis of the Cultural Policies of Tehran Municipality Under Gholamhossein Karbaschi

Seyedeh Maryam Mahmoudi

PhD Candidate of Cultural Sociology, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Mohammadtaghi Karami

Associate Professor of Women Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Bagher Saroukhani

Assistant Professor of Sociology, Islamic Azad University Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Abstract

Cultural policy is a modern concept expanded from the idea of social citizenship. The state, market, and civil organizations such as municipalities are the main institutions that intervene in setting cultural policies. Municipalities are public non-governmental organizations. Tehran municipality has a distinctive political status that makes it an influential cultural force who carries the duty of implementing cultural policies within urban life. The current research applies Foucault's critical discourse analysis for the study of the cultural policies under Gholamhossein Karbaschi (1368-1377/1990-1998) to answer the question of "what were the discursive characteristics of Tehran municipality's cultural policies in this period and how did they reflect the social context of the time?". Having distinguished three minor discourses of state cultural policies and poverty eradication as part of the revolutionary discourse, the prospect for the globalized city and confrontation with the market cultural policies referred to as 'cultural invasion', in addition to the national-cultural identity and civil-communicative cultural policies, the post-war Tehran municipality can be characterized by the ideas of modernization, construction, and development. Modernization defines management as a top-down process, mainly set in motion by the will-power of technocrats; powerful managers who are supported by the structure, pay the least attention to the socio-cultural contexts, and demonstrate restricted field management. Such a management method and understanding of the city ends in a type of authoritative or market-based cultural policy that is mainly defined with putting culture only in second place in relation to the market and politics.

Keywords: Cultural Policies, Tehran Municipality, Karbaschi, Life Politics, Critical Discourse Analysis.

(Corresponding Author: yahyaei.sobhan@gmail.com)

How to Cite: Mahmoudi, M; Karami, M; Saroukhani, B. (2025). Discourse Analysis of the Cultural Policies of Tehran Municipality Under Gholamhossein Karbaschi, *Journal Urban and Regional Development Planning*, 10(32). 49-90.

Introduction

Cultural policy, as a modern concept, is an expansion of the idea of social citizenship. It refers to intentional and pre-designed actions and activities carried out by various institutions such as the state, the market, or civil society to produce, distribute, and disseminate cultural products (Goyigan, 2009: 7). Among all these forces, states often leverage their material resources and political power to frame cultural policy according to specific ideological goals. Meanwhile, the principal institutions engaged in cultural policy include governments, markets, and civil entities like municipalities.

In Iran, municipalities are public and governmental institutions with significant political influence. Since the 1990s, Tehran Municipality has become a major actor in the cultural arena. The primary responsibility of municipalities is to implement cultural policies focused on urban life. However, the involvement of governmental or quasi-governmental entities in cultural policymaking has led to unintended consequences, including the shift of cultural policy from urban life management toward ideological and political objectives.

Research Question(s)

This research seeks to answer the following question: What sub-discourses constitute the dominant discourse of cultural policy in Tehran Municipality during Gholamhossein Karbaschi's mayorship, and how do they relate to their social context?

Literature Review

Two core concepts, cultural policy and discourse, define the focus of this study. Cultural policy has two dimensions: 1) a formal, explicit, and documented dimension crafted by the government or policymakers, and 2) an implicit, unwritten, and informal dimension representing the essence of cultural policy. Three main discursive configurations in cultural policy are identified: governmental cultural policy, market-driven cultural policy, and civic-communicative cultural policy (McGuigan, 2009: 143–193). The first emphasizes the democratization of culture, emancipating it from the elites' monopoly for the sake of equality in cultural production, consumption, and access. The second emphasizes the dominance of the market in cultural policy, reducing the value of everything to exchange value and money. The third, critiques dominant cultural forces and resists the commodification of culture by commercial companies, celebrating the active participation of civil society and the public sphere.

Discourse is defined as a socially contextualized phenomenon, topic, process and a context-bound framework (McDonnell, 2000: 56) that provides

specific ways to represent the world (Jørgensen, 2010: 18). It establishes a network of signs, where the meaning of each sign is established through its relationships and distinctions within the network (Soltani, 2007: 76). Discourse can be seen as the product of constructing or negotiating the construction of reality through intellectual tools where ideology and culture serve as facilitators.

Methodology

This study employs Foucault's critical discourse analysis to describe and analyze the dominant cultural policy discourses of Tehran Municipality during Gholamhossein Karbaschi's tenure (1989–1997). Texts serve as primary resources that providing methodological foundations for claims about social structures, relationships, and processes. Moving beyond the textual (form and structure) to the contextual fabric of the text (conditions and ideological dimensions) this approach examines the ideological dimensions of texts and their dialectical interactions. Key elements of each discursive configuration, including thematic formation, concepts, rhetorical qualities, and strategies, are also analyzed (Kachouian, 2003: 67).

Results

Karbaschi's tenure marked a turning point in the cultural management, of Tehran coinciding with the post-war Reconstruction era and liberal reforms in Iran. A primary strategy during this period was financial independence, achieved partly through privatization of urban services. This strategy shaped cultural policy in two main aspects: (1) expansion of cultural infrastructure and (2) promotion of cultural activities. Three cultural sub-discourses emerged in this period: Governmental cultural policy and poverty alleviation within the Islamic Revolution discourse; Counteraction against cultural invasion and opposition to market-driven cultural policies; Promotion of national-cultural identity and the expansion of civic-communicative cultural policy.

This period reflected the transition from war-time deprivation to normal urban life, with culture serving as the primary vehicle for transformation. The Municipality's approach emphasized urban development through cultural infrastructure creation (centered on transforming the physical fabric of the city through the creation of cultural centers) and transformation of urban spaces. This approach aligned with discourse of the Islamic Revolution in supporting the disadvantaged class, and addressing socio-urban challenges as harmful bodies and spaces that hinder untainted communicative actions. The overarching urban cultural management in the Islamic Republic opposes Western cultural dominance while emphasizing

national-religious heritage and reconstructing urban spaces to preserve an authentic international outlook, fostering social consensus on urban affairs. As a result, special attention is paid to the reconstruction of urban spaces that facilitate undistorted communicative actions as spaces for dialogue, rational communication, and the achievement of inter-subjective social consensus on urban affairs.

Conclusion

Karbaschi's tenure represents a "radical modernization" in urban management. The post-war context, the dominance of modernization ideals during the reconstruction era, and the appointment-based nature of the mayoralty shaped the era's cultural policies. This procedural, top-down management style prioritized strong, relatively autonomous decision-making enjoying structural support, often overlooking social and cultural contexts or physical constraints. In this style of management and, consequently, the cultural policy accompanying it, less attention is paid to social and cultural contexts and the structural limitations of the field of management. Consequently, this approach to cultural policy fostered an authoritarian or market-driven orientation, characterized by the subordination of culture to politics and economics. Tehran transformed into a city bereft of cultural identity. Compared to the three existing cultural policies, the Municipality's cultural policy during this period oscillated between authoritarian state-driven policy and market-driven tendencies, where economic concerns commodified urban spaces.

Keywords: cultural policy, Tehran Municipality, Gholamhossein Karbaschi, politics of everyday life, critical discourse analysis

تحلیل گفتمان سیاست‌های فرهنگی شهرداری تهران در دوره شهرداری غلامحسین کرباسچی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، واحد علوم تحقیقات،
دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

سیده مریم محمودی

دانشیار گروه مطالعات زنان، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه
طباطبایی، تهران، ایران.

محمدتقی کرمی *

استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی،
تهران، ایران.

باقر ساروخانی

چکیده

سیاست فرهنگی مفهومی مدرن و برآمده از گسترش مفهوم و ایده شهروندی اجتماعی است. دولت، بازار و نهادهای مدنی از جمله شهرداری‌ها مهم‌ترین نهادهای ورودکننده به سیاست فرهنگی هستند. شهرداری نهادی عمومی و غیردولتی است. شهرداری تهران دارای جایگاه مهم و برجسته‌ای از منظر سیاسی و موقعیتی اثرگذار و نیز بازیگر مهمی در عرصه فرهنگ است که وظیفه آن اجرای سیاست‌های فرهنگی متمرکز بر زیست شهری است. این پژوهش به روش تحلیل گفتمان انتقادی فوکویی، با مطالعه سیاست فرهنگی دوره شهرداری کرباسچی (۱۳۶۸-۱۳۷۷) به این پرسش پاسخ می‌دهد که گفتمان سیاست فرهنگی در این دوره از شهرداری تهران چه ویژگی‌هایی و چه ارتباطی با زمینه اجتماعی جامعه ایرانی دارد؟ با شناخت سه خرده گفتمان سیاست فرهنگی دولتی و فقرزدایی در گفتمان انقلاب اسلامی، دور نمای شهر جهانی، تهاجم فرهنگی و مقابله با سیاست فرهنگی بازاری و سوم، هویت فرهنگی - ملی و سیاست فرهنگی مدنی - ارتباطی؛ مدیریت شهری شهرداری را هم‌زمان با پایان جنگ می‌توان متأثر از حاکمیت ایده مدرنیزاسیون، سازندگی و توسعه دانست. ویژگی این سبک از مدیریت بر اساس فرآیند نوسازی و مدیریت، فرآیندی از بالا به پایین یعنی بر پایه اراده مدیران قوی و تکنوکرات و با حمایت ساختار و نیز کمترین توجه به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی است. این شیوه از مدیریت و فهم از شهر نوعی از سیاست فرهنگی اقتدارگرا و یا بازاری را شکل می‌دهد که مهم‌ترین مشخصه آن تابعیت فرهنگ از سیاست و اقتصاد است.

کلیدواژه: سیاست فرهنگی، شهرداری تهران، کرباسچی، سیاست زندگی، تحلیل گفتمان انتقادی.

مقدمه و طرح مسئله

مدیریت یکپارچه و برنامه‌ریزی برای کلان‌شهرها از جمله تهران به‌عنوان شهری دارای مسائل پیچیده و چندگانه امری دشوار است (شیخی و شبستر، ۱۳۹۷). از جمله حوزه‌های مهم در مدیریت شهری پرداختن به مسائل فرهنگی است. برآمدن مقوله سیاست فرهنگی و وارد شدن آن به ادبیات جهانی و مناقشات پیرامون فرهنگ در معنای کنونی آن، به دهه ۱۹۶۰-۱۹۴۰ به‌ویژه پایان جنگ جهانی دوم بازمی‌گردد (Bennett, 2001 & Dubois, 2008) که فرهنگ به‌مثابه ابزاری در خدمت اقتصاد مورد توجه قرار گرفت. پیش‌ازین دوره، نگرش غالب در میان سیاست‌مداران و سیاست‌گذاران بر جدایی قلمرو فرهنگ از تولید و فعالیت اقتصادی و حتی در تضاد با آن بود (Garnham, 2005; Bianchini, 1993: 37)؛ اما با شکل‌گیری و برآمدن جنبش‌های اجتماعی شهری جدید و اجبار سیاست‌مداران برای به رسمیت شناختن استقلال سیاسی و فرهنگی بیشتر برای شهروندان، فرهنگ و سیاست فرهنگی به‌مثابه ابزاری برای تقویت و انسجام بیشتر اجتماع‌های محلی به کار گرفته شد و فرهنگ به‌عنوان «بخش جدایی‌ناپذیر سیاست و سیاست شهری» اهمیت یافت (Kong, 2000: 386-387) و شهر و فضاهاى شهری نقش اصلی را به‌عنوان «کاتالیزور هویت مدنی و جامعه‌پذیری عمومی» به دست آورد (Bianchini, 1993: 10). در واقع، از اواسط دهه ۸۰ به بعد تأکید سیاست فرهنگی به‌عنوان یک مکانیسم تقویت توسعه اجتماع محلی و تشویق مشارکت اجتماعی با تأکید بر پتانسیل سیاست فرهنگی به‌عنوان ابزاری برای بازآفرینی اقتصادی و فیزیکی شهری جایگزین شد. از این دوره به‌عنوان «عصر بازاریابی شهری» نام برده می‌شود که در قالب افزایش همگرایی بین فرهنگ و اقتصاد در بافت شهری از اواخر دهه ۱۹۹۰ و گسترش تکنیک‌های بازاریابی شهری و تبدیل تدریجی آن‌ها به استراتژی‌های برندسازی شهری برجسته و متمایز شد (Ibid: 38). سیاست فرهنگی به اقدامات و فعالیت‌های نیت‌مند و از پیش طراحی‌شده‌ای گفته می‌شود که نهادهای مختلف از قبیل دولت، بازار یا جامعه مدنی در جهت تولید، توزیع و اشاعه محصولات فرهنگی انجام می‌دهند (گویگان، ۱۳۸۸: ۷)؛ اگرچه دولت‌ها به‌دلایلی

همچون در اختیار داشتن منابع مادی و قدرت سیاسی، به‌ویژه می‌توانند با وارد کردن ایدئولوژی‌های خاص خود، سیاست فرهنگی را در راستای تأمین اهداف خود صورت‌بندی کنند. به‌طور کلی، سیاست فرهنگی دو وجه دارد، یکی رسمی، آشکار، مکتوب و تدوین شده توسط دولت که در معنای درست و دقیق سیاست‌گذاری فرهنگی^۱ نامیده می‌شود و دیگری، پنهان و نانوشته و غیررسمی که در قالب راهبردهای در پیش‌گرفته شده برای رسیدن به اهدافی خاص تعریف و بازنمایاننده مفهوم سیاست فرهنگی است.

در سه‌گانه دولت، بازار و نهادهای مدنی در ورود به حوزه فرهنگ و سیاست فرهنگی، شهرداری‌ها از نهادهای مهم‌اند که در واقع، تعریف و اجرای سیاست‌های فرهنگی در حوزه شهر را برعهده دارند. تاریخچه تأسیس احتسابیه (در زمان قاجار) و بلدییه و شهرداری (در عصر پهلوی) در ایران به سال ۱۲۸۶ (دوران قاجار) بازمی‌گردد (تهرانی شفق، ۱۳۸۹: ۴۵۷). شهرداری ماهیتاً نهادی مدنی و مستقل از دولت است که باهدف سامان‌دهی شهر شکل گرفته است؛ اما شهرداری در ایران، در عمل یک نهاد دولتی است تا یک نهاد مدنی و مردمی (لطیفی، ۱۳۸۶: ۱۳۰). اهمیت شهرداری و استقلال آن به‌ویژه در جامعه ایرانی به دلایلی همچون فقدان نهادهای مدنی هم‌یار و همچنین، احزاب سیاسی و نهادهای انتخاباتی مدنی برجسته است.

وجه فرهنگی شهر به‌ویژه در دهه‌های اخیر اهمیت یافته و به تحولی اساسی در روش‌ها و سیاست‌های مدیریت و برنامه‌ریزی شهری منتهی شده تا جایی که پرداختن به مفهوم شهر بدون توجه به سیاست فرهنگی شهر قابل توضیح نیست (فاضلی، ۱۳۹۱: ۱۲۷). شهرداری نهاد مهمی در ایران و به‌ویژه شهرداری تهران به‌عنوان نهاد مدیریت شهری پایتخت، دارای جایگاه مهم و برجسته‌ای از منظر سیاسی و موقعیتی اثرگذار است. شهرداری به‌عنوان نهادی مردمی وظیفه اجرای سیاست‌های متمرکز بر ارائه خدمات زندگی شهری با کیفیت‌تر به شهروندان را برعهده دارد. شهردار تهران دارای جایگاه و نقش‌های

سیاسی، اجرایی، تشریفاتی و تسهیل‌کننده است که البته با گذر زمان قدرت او تضعیف شده است (فرج و شرفی، ۱۴۰۲).

از منظر فرهنگ، شهرداری تهران به‌ویژه از دهه ۷۰ به بعد، به بازیگر مهمی در این حوزه تبدیل شد. ورود حاکمیت یا شبه حاکمیت در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی و اقدام به صورت‌بندی آن، در عدم وجود جامعه مدنی قدرتمند و منسجم یا جامعه مدنی فاقد قدرت یا فاقد امکان چانه‌زنی با حاکمیت و دولت و نیز وجود نیروی بازار و تجاری‌سازی فرهنگ، پیامدهای ناخواسته‌ای را برای این حوزه داشته که از جمله آن تغییر رویکرد سیاست فرهنگی از سیاست زندگی در شهر به سوی اهدافی ایدئولوژیک و سیاسی است.

شهروندی پویاترین شاخص جامعه مدرن است (امین‌آقایی و غیاثوند، ۱۳۹۸). درحالی‌که ماهیت شکل‌گیری شهرداری ارائه خدمات گوناگون به شهروندان برای تأمین و بالا بردن امکان و کیفیت زندگی در شهر است، انتظار می‌رود که در حوزه فرهنگ این نهاد در جهت تحقق سیاست زندگی شهری با ایجاد فضاهای فرهنگی زندگی اجتماعی و شهری به مدیریت و نظارت بر خدمات‌دهی این مراکز در حوزه فرهنگ، باهدف تقویت فرهنگ زیست شهری شهروندان پردازد؛ به عبارت دیگر، به نظر می‌رسد که هدف شهرداری‌ها در حوزه فرهنگ باید بر نهادینه شدن فرهنگ زندگی شهری و شهرنشینی تمرکز یابد.

بنا بر آنچه گفته شد، با توجه به اهمیت دوره مدیریت فرهنگی شهرداری تهران در اواخر دهه شصت و هفتاد، هدف این تحقیق، شناخت و توصیف گفتمان غالب سیاست فرهنگی شهرداری تهران در دوره غلامحسین کرباسچی (۱۳۶۸-۱۳۷۷) است. پرسش اصلی و محوری در این پژوهش عبارت است از این که گفتمان غالب سیاست فرهنگی در شهرداری تهران در دوره کرباسچی از چه خرده گفتمان‌هایی تشکیل شده و چه ارتباطی با زمینه اجتماعی جامعه ایرانی دارد؟

مروری بر ادبیات پیشینی

مطالعه پژوهش‌های انجام‌شده با موضوع سیاست فرهنگی شهرداری تهران دربرگیرنده چند یافته کلیدی و مهم است؛ نخست، گفتمان شهری در ایران رویکردی مکان‌محور و کالبدگرا (فولاد، غلامرضا کاشی و قاسمی، ۱۳۹۰: ۱۰۳) و دارای معنایی محدود و فنی است (قادری و خالق پناه، ۱۳۹۴) و باوجود چرخش در حوزه سیاست فرهنگی از امر کالبدی و توسعه فضایی فیزیکی شهر به فرهنگ در سطح جهان، هدف آن همچنان توسعه کالبد شهری است که بدون توجه به زیست شهر و شهروندان به‌عنوان موجودیتی یکپارچه، کالبد شهر به‌عنوان یک موجودیت انتزاعی معیار و محور مدیریت و برنامه‌ریزی شهر تعریف می‌شود (خاتم، ۱۳۸۵). دوم، باوجود دگرگونی و تغییر پیوسته شکل و حوزه‌های مورد خطاب، سیاست‌های فرهنگی شهرداری تهران، همان سیاست‌های عمومی و دولتی بوده و تفکیک این دو از هم دشوار است (خالق پناه، ۱۳۹۱؛ قادری و خالق پناه، ۱۳۹۴). سوم، در حالی تغییر به‌سوی ارزش‌های فردگرایانه، نیازهای فرامادی، خودشکوفایی و زیبایی‌شناختی در گفتمان مطالعات شهری ایران به‌ویژه در کلان‌شهر تهران دیده نمی‌شود که به‌دنبال ظهور و گسترش صنایع فرهنگی مانند رسانه‌ها و صنعت‌هایی همچون گردشگری، اطلاعات و ارتباطات، نشر و ... شاهد تحول همه‌جانبه اقتصاد شهری تهران و تحولات اجتماعی است (فاضلی، ۱۳۹۲: ۴۴). چهارم، باوجود تشابه در اهداف و سیاست‌های کلی در حوزه فرهنگ، در هر دوره مدیریتی راهبردها و روش‌ها و رویه‌ها و همچنین، جمعیت هدف متفاوت بوده است، شهرداری تنها ابزاری برای کار روی شهر و فراهم کردن فضای موردنیاز برای پیاده کردن سیاست‌های دولتی در حوزه فرهنگ است (قادری و خالق پناه، ۱۳۹۴). پنجم، اثرگذاری عواملی همچون شکل‌گیری جریان‌های مؤثر، تعریف دستورکار، شکل‌گیری مسئله، سیاست‌گذاری، ارزیابی استراتژیک و انتخاب‌های ممکن با دستورکار پیشین و ایدئولوژی انجام‌شده و عادت‌واره‌های سیاست‌گذاران، جریان ایدئولوژی، جریان سیاسی، تحولات و مطامع میدان گسترده قدرت عوامل مؤثری در سیاست‌گذاری فرهنگی شهری در شهر تهران به‌گونه‌ای بوده است که به

ضعف استقلال مدیریت شهری و سازوکارهای نهادی رسمی (قانونی) و غیررسمی (عرفی) برای دستور کارگذاری منتهی شده است (بیات، قادری و ایمانی جاجرمی، ۱۴۰۱). به‌طور کلی در فاصله سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۶۸، سیاست‌گذاری فرهنگی شهری در شهر تهران شامل ترویج و تحکیم ایدئولوژی، توسعه شهری، ارتقای سرانه‌ها، گسترش فضاهای عمومی، سیاست‌های زمانی، صنایع فرهنگی، آموزش شهروندی و تشخیص شهری بوده و ایجاد ساختار و تشکیلات برای مدیریت فرهنگی، شبکه‌سازی و نشاط اجتماعی، اوقات فراغت و حمایت از نهادهای فرهنگ‌ساز، چهار دستور کار برجسته در این بازه زمانی بوده است (قادری و همکاران، ۱۴۰۱).

بر اساس آنچه گفته شد، این پژوهش نخست، در عدم تمایز و خلط موضوعی میان دو مفهوم سیاست فرهنگی و سیاست‌گذاری فرهنگی؛ دوم، کم‌شمار بودن پژوهش‌های انجام‌شده با موضوع سیاست فرهنگی در نهاد شهرداری به‌ویژه شهرداری تهران و پرداختن به موضوع سیاست‌های فرهنگی کلان؛ سوم، پرداختن به موضوع فرهنگ و سیاست فرهنگی در نهادی همچون شهرداری نه از منظر سیاست‌زدگی در شهر و به‌عنوان پایه و اساس اصلی این سیاست‌ها که در دسته کلی امر فرهنگی و نیز در روش یعنی به‌کارگیری تحلیل گفتمان انتقادی فوکویی از دیگر پژوهش‌های انجام‌شده متمایز است.

چارچوب مفهومی پژوهش

سیاست فرهنگی و گفتمان دو مفهوم اصلی این پژوهش است. سیاست فرهنگی و سیاست‌گذاری فرهنگی دو مفهوم نزدیک به هم و به‌محوریت فرهنگ هستند که گاه به‌جای یکدیگر به‌کار برده می‌شوند. سیاست‌گذاری فرهنگی معمولاً با مفهوم دولت همراه است و در معنای گسترده، همان سیاست عمومی دولت‌هاست که پدیده‌ای کهن و تاریخی است (اوفالینو، ۱۹۹۶ به نقل از ایوبی، ۱۳۸۸: ۱۵) و به تدابیر دولت در حوزه مسائل مختلف امنیتی، دفاعی، اقتصادی، اجتماعی و...؛ و در حوزه فرهنگ به روندها، راهبردها و

راه کارهای^۱ صورت گرفته باهدف قانون‌مند کردن و مدیریت تولید و توزیع محصولات و اعمال فرهنگی گفته می‌شود. کارگزاران سیاست‌گذاری فرهنگی با تأثیر بر نهادها، سازمان‌ها، قدرت مدیریت فرهنگی آن‌ها را مهندسی می‌کنند (بارکر، ۱۳۹۱: ۷۸۸). در مقایسه با دیگر حوزه‌ها، فرهنگ و هنر آخرین عرصه‌هایی بودند که در دستور کار دولت‌ها و موضوع سیاست‌گذاری قرار گرفتند، چراکه نسبت آشکاری با منافع ملی نداشتند (ایوبی، ۱۳۸۸: ۱۵-۱۶). البته فرهنگ همیشه سیاسی بوده و نشانه‌ای از رها بودن آن از طرفدای قدرت و مجادلات عمومی دیده نمی‌شود (مک گوئیگان، ۱۴۰۲: ۶۳-۶۲).

مطالعه تاریخ شهرها نشان می‌دهد که ساختارهای شهری و برنامه‌ریزی شهری بر رفتارهای انسان و روش عملکرد شهرها اثر می‌گذارد؛ به عبارت دیگر، اگرچه شهرها توسط انسان‌ها ساخته می‌شوند، اما پس از پدید آمدن، شهرها انسان‌ها را می‌سازند (گل، ۱۳۹۲: ۹). ساکنان و شهروندان یک شهر دارای حق به شهر هستند. شهر مطلوب در ارتباط با نوع روابط اجتماعی، ارتباط با طبیعت، شیوه زندگی، تکنولوژی و ارزش‌های زیبایی‌شناختی و فراتر از آزادی فردی در دسترسی به امکانات شهری تعریف می‌شود (هاروی و مری‌فیلد، ۱۳۹۲: ۱۵). در طراحی شهر هدف ارتقای کیفیت محیط و فضای شهری بر اساس ادراک و رفتار شهروندان است (پاکزاد، ۱۳۸۱) و در واقع، نابسامانی فرهنگی و ناهنجاری‌های رفتاری در فضای شهری پیامد تغییرات ایجادشده در مؤلفه‌های فرم یا شکل، عملکرد و فضا است درحالی‌که معنای فضا در ذهن شهروندان تغییری نکرده است (پاکزاد، ۱۳۸۰). در فضای تعاملی شهر و در ارتباط با نهاد شهرداری و مدیریت شهری و سیاست فرهنگی، آنچه اهمیت دارد، پیوند و ارتباط سیاست فرهنگی با سیاست زندگی در شهر و چگونگی فرایند زندگی روزمره شهروندان است. مدیریت شهری مفهومی واحد نیست و به‌طور کلی، نوعی واگذاری قسمتی از امور عمومی در شهرها است که دربرگیرنده مفاهیمی همچون تمرکز و عدم تمرکز، مشارکت و دموکراسی و امور محلی است (لطیفی، ۱۳۸۶: ۱۰۷-).

۱۰۶). در پارادایم جدید مدیریت شهری دارای دو دستور کار یعنی «پروژه توسعه شهری» و «پروژه مشارکت شهری» است (پیشین: ۱۱۱).

سیاست فرهنگی شهری به‌ویژه در حوزه برنامه‌ریزی شهری انسان‌گرا دارای اهمیت است؛ چراکه محوریت در آن با انسانی است که از فضاهای شهری بهره‌مند می‌گردد (گل، ۱۳۹۲: ۲۱۵). بر این اساس، سیاست فرهنگی شهرداری به محتوا و نحوه تعریف برنامه و تصمیمات زندگی شهروندان که عموماً در زندگی روزمره ایشان بازتاب می‌یابد، اشاره دارد. در واقع، موضوع سیاست فرهنگی شهرداری در ارتباط با زندگی روزمره شهری مردم و شهروندان است. سیاست فرهنگی معطوف به سیاست زندگی با تأکید بر خورداری همه شهروندان از حقوق شهروندی برابر فارغ از تفاوت‌های جنسیتی، طبقاتی، مذهبی دینی و قومیتی در بهره‌مندی ایشان از امکانات زندگی شهری تعریف می‌شود. با به رسمیت شناختن تنوع و تکثر افراد و سبک زندگی ایشان در چارچوب قوانین تعریف شده جامعه، همه شهروندان فارغ از همه تفاوت‌ها دارای حقوق شهروندی برابر در استفاده از فضاها و امکانات شهری و داشتن المان‌ها و نمادهای خاص خود در شهر هستند.

سه صورت‌بندی گفتمانی مهم و کلی در سیاست فرهنگی عبارت‌اند از سیاست فرهنگی دولتی، بازاری و مدنی-ارتباطی که با داشتن زیرشاخه‌هایی بر اساس موقعیت عاملان و سوژه‌ها، رویه‌ها، مصرف‌کنندگان و شهروندان و میانجی‌ها در درون فضای گفتمانی حوزه فرهنگی از یکدیگر متمایز می‌شوند (مک‌گویگان، ۱۳۸۸: ۹۳-۱۴۳). سیاست فرهنگی دولتی ذیل ایده اصلی دولت-ملت و با توده‌ای شدن فرهنگ، ایجاد مراکز فرهنگی باهدف تبدیل فرهنگ به امری در دسترس عموم مردم و خروج آن از انحصار و مالکیت نخبگان مرفه تعریف می‌شود. باز مهندسی کردن روح جامعه باهدف ارتقاء آرمان‌های انسان‌گرایانه و برابری خواهانه ذیل باور به کمال‌پذیری انسان در عین توجه به ویژگی‌های خاص ملی-بومی و روندهای کلی و مهم بین‌المللی، ویژگی این نوع از سیاست فرهنگی است. باوجود نهادهای میانجی دولتی از یک طرف و جامعه و بازار از سوی دیگر، دولت در این نگاه به فرهنگ تنها نقش کنترل‌کننده منابع را بر عهده داشته و

بر آن‌ها نظارت اجرایی روزانه ندارد. در گفتمان دولتی فرهنگ نه فقط تنوع و برابری در تولید که برابری در مصرف و دسترسی به آن دارای اهمیت است (پیشین، ۹۳-۱۰۷).

در گفتمان بازاری موضوع تسلط بازار بر سیاست فرهنگی همچون هر حوزه دیگر موضوعیت دارد که با کاهش ارزش همه چیز به ارزش مبادله‌ای و پول همراه است. در این نگاه به فرهنگ بر این نکته تأکید می‌شود که فرهنگ صرف یارانه گرفتن از دولت رونق نمی‌گیرد و باید تولید فرهنگی را به سوی رویکردهای سرمایه‌دارانه برد. در این رویکرد بر مقررات زدایی و خصوصی‌سازی منابع فرهنگی و ارتباطی نفی عاملیت و جبرگرایی مطلق و طبیعی سازی رویداد تأکید شده و کارایی بازی آزاد نیروهای بازار و مدیریت بخش خصوصی بر دخالت سیاسی و مدیریت بخش دولتی ذاتاً برتری دارد. استعمار بخش دولتی به وسیله منطق بازاری، تزلزل فرهنگ اصیل به علت تجاری شدن، حمایت مالی باهدف و انگیزه تجاری به خاطر اهداف تبلیغاتی و کسب وجهه عمومی و همچنین اهداف سیاسی، جذب مخاطبان پولدار و با تحصیلات عالی به مراکز فرهنگی هنری و برگزاری برنامه‌های ویژه، انحصاری و تشریفاتی از ویژگی‌های گفتمان بازاری سیاست فرهنگی است (مک‌گویگان، ۱۳۸۸: ۱۰۷-۱۲۵).

در سیاست فرهنگی از نوع مدنی-ارتباطی نیروهای مسلط بر فرهنگ معاصر مورد انتقاد قرار می‌گیرد، چراکه از دیدگاهی دموکراتیک، مسائل بنیادین ارتباطات، فرهنگ و سیاست‌گذاری نباید به شرکت‌های تجاری و بازی نیروهای بازار منحصر شود. این صورت‌بندی گفتمانی از سیاست فرهنگی با قرارگیری بین دولت از یک سو و بازار از سوی دیگر، هم قابل تقلیل به هیچ‌یک از این دو نیست و هم به انتقاد از تسلط هر یک از این دو بر فرهنگ و ابزارسازی از فرهنگ منجر می‌شود. در سیاست فرهنگی مدنی-ارتباطی تأکید بر جامعه مدنی و حوزه عمومی است (پیشین: ۱۳۵-۱۴۳).

گفتمان^۱ به عنوان دومین مفهوم مهم در این پژوهش، به عنوان پدیده، مقوله یا جریان و بستری دارای زمینه‌ای اجتماعی تعریف می‌شود (مک‌دانل، ۱۳۸۰: ۵۶) که روشی خاص

برای بازنمایی جهان در اختیار می‌گذارد (یورگنسن، ۱۳۸۹: ۱۸). گفتمان شبکه‌ای از نشانه‌هاست که معنای هر نشانه در این شبکه به واسطه ارتباطش با دیگر اجزا شبکه و تفاوتی که با آن‌ها دارد تثبیت می‌شود (سلطانی، ۱۳۸۷: ۷۶) و با ممانعت از لغزش نشانه‌ها از جایگاهشان نسبت به یکدیگر یک نظام واحد معنایی خلق می‌کند (یورگنسن، ۱۳۸۹: ۵۷). هر گفتمان برای هژمونیک شدن و پیروزی در منازعات سیاسی گفتمانی به قدرت نیاز دارد و بهره‌مندی گفتمان‌ها از ابزارهای قدرت به آن‌ها در تثبیت معنا و هژمونیک شدن کمک می‌کند. موقعیت یک گفتمان و نسبت آن با دیگر گفتمان‌ها با میزان برخورداری از پشتوانه قدرت و دسترسی افکار عمومی به گفتمان، ظرفیت خلق معنای جدید و معتبر و امکان نوگرایی در کنار تکرار عناصر معتبر دیگر گفتمان‌ها در ارتباط است (کسرایبی و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸). همچنین، گفتمان را می‌توان ثمره ساختن یا تعامل و چانه‌زنی برای ساختن واقعیت به وسیله ابزارهای فکری دانست که ایدئولوژی و فرهنگ همچون امکاناتی در خدمت آن هستند؛ بنابراین، در فهمی فوکویی، گفتمان به رویه‌هایی گفته می‌شود که به صورت نظام‌مند موضوع‌ها یا ابژه‌هایی را که درباره‌شان سخن می‌گوید شکل می‌دهد (فوکو، ۱۹۷۲: ۴۹ به روایت از میلز، ۱۳۸۸: ۲۷).

روش تحقیق

این پژوهش به روش تحلیل گفتمان کیفی و با تأکید بر تحلیل گفتمان فوکویی انجام شده که در آن با فراتر رفتن از بافت متن (شکل و ساختار) به بافت موقعیتی متن (شرایط و ابعاد ایدئولوژیک) توجه می‌شود. در این پژوهش متن‌ها منابع اصلی و از منظر روش شناختی، مبنای ادعا درباره ساختارها، روابط و فرایندهای اجتماعی هستند. واحد تحلیل یا «گزاره» در تحلیل گفتمان فوکو، مجموعه‌ای از علائم دارای معنا در گفتمان و در واقع، نشان‌دهنده و بازنمایاننده آن چیزی است که وحدت و مبانی انسجام یک صورت‌بندی گفتمانی را تشکیل می‌دهد. گزاره دارای شکلی مادی است، اما هویت آن از وضعیت درون عمل یا نهادهای اجتماعی نشأت می‌گیرد. بین گزاره‌ها که در حوزه گفتاری عمل می‌کنند روابط و

مبادلاتی برقرار است، به طوری که این روابط به آن‌ها اجازه نظم بخشیدن، هم‌زیستی، رصد و ایفای نقش با یکدیگر را می‌دهد (Dant, 2013: 130). نزد فوکو هم ماهیت گزاره بر اساس استفاده‌ای که از آن می‌شود نسبی است و هم شیوه به کارگیری آن، نوسان می‌یابد (دریفوس و رابینو، ۱۳۷۶: ۱۲۰). همچنین آنچه در اندیشه او دارای اهمیت است اصل گسست و عدم تداوم و دوره‌های مستقل و متمایز در تاریخ و تلاش برای شناخت مؤلفه‌های هم‌سو هر نظام معرفتی و تعیین قواعد حاکم بر آن‌ها است (ضیمران، ۱۳۷۸: ۴۸). از منظر تاریخی، متن‌ها نمودارهای حساس فرآیندها، حرکت‌ها و گوناگونی‌های اجتماعی‌اند و تحلیل متون می‌تواند شاخص‌های مناسبی برای تغییرات اجتماعی به دست دهند. متن‌ها برای فرآیندهای جاری همچون تعریف مجدد روابط اجتماعی، بازسازی هویت‌های اجتماعی و انواع اشکال خود، یا بازسازی دانش و ایدئولوژی، شواهدی فراهم می‌آورند (فرکلان، ۱۳۷۹: ۱۵۶-۱۵۴). با فهم مؤلفه‌های اساسی تشکیل‌دهنده هر صورت‌بندی گفتمانی یا گفتمان یعنی صورت‌بندی موضوعات، مفاهیم، کیفیت بیانی و راهبردها (کچوئیان، ۱۳۸۲: ۶۷) و بر اساس آنچه گفته شد، همه متون و گزارش‌های منتشر شده در مورد فعالیت‌های فرهنگی در دوره شهرداری کرباسچی به‌ویژه روزنامه همشهری مورد مطالعه و به‌وسیله تحلیل گفتمان انتقادی فوکو مورد تحلیل قرار گرفت. متون مورد بررسی دربرگیرنده تحلیل‌ها، گزارش‌ها، مصاحبه‌ها و... منتشر شده با محوریت مدیریت فرهنگی شهر تهران و فعالیت‌های شهرداری است. بر اساس روش تحلیل گفتمان انتقادی فوکویی در مطالعه متون مورد بررسی تلاش شد تا خرده گفتمان‌های سیاست فرهنگی شناسایی شود. در شناسایی و تحلیل خرده گفتمان‌ها ابژه‌ها یا موضوع‌های مورد توجه و محوری، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری موضوعات، مراجع و کانون‌هایی تعیین‌کننده موضوعات، سیاست‌های برآمده از متون خاص و تعیین‌کننده موضوع، مفاهیم یا گزاره‌های مرکزی، مخاطبان و جمعیت هدف و بهره‌مند از امتیازات خاص، وجوه بیانی، استراتژی‌ها یا راهبردها و چگونگی تعریف آن، رویدادهای تسهیل‌کننده یا ممانعت‌کننده

و در نهایت، حامیان و کارگزاران سیاست فرهنگی در این دوره از مدیریت شهری شناسایی و در قالب صورت‌بندی خرده‌گفتمان‌های اصلی مورد مطالعه و تحلیل قرار گیرد.

یافته‌ها

کرباسچی ۳۹ امین شهردار تهران از ابتدای تأسیس بلدیه یا شهرداری در دوران قاجار و ۶ امین شهردار تهران در جمهوری اسلامی ایران است. او حدود ۹ سال شهردار تهران بود و در سال ۱۳۷۷ با اتهام فساد مالی از شهرداری تهران کنار گذاشته شد. کرباسچی آخرین شهردار تهران منتخب دولت در جمهوری اسلامی بود که با بازداشت و معلق و محاکمه شدن و برگزاری انتخابات شوراها، دوران شهرداران منصوب از سوی دولت به پایان رسید و از سال ۱۳۷۸ به بعد، شهرداران منصوب شوراها شهر شدند.

سال ۱۳۶۹ به‌ویژه در حوزه مدیریت فرهنگی شهر، نقطه عطفی در شهرداری تهران است. با پایان جنگ و استقرار دولت سازندگی، در مدیریت شهری پایتخت، ایده سازندگی و اصلاحات لیبرال پیگیری شد. شهردار تهران سیاست راهبردی خود را استقلال اداری مالی شهرداری از دولت قرار داد (جهانبخش، ۱۳۸۴)^۱ که البته با انتقادهایی در روش رسیدن به این خوداتکایی مالی روبه‌رو شد. خصوصی‌سازی برخی از خدمات شهری، پرداختن به طرح‌های عمده توسعه شهری، تمرکز بر مسائل مربوط به توسعه پایداری همچون محیط‌زیست، درگیری در مسائل اجتماعی و فرهنگی و تأسیس معاونت مربوطه، تأکید بر ضرورت برنامه‌ریزی بلندمدت در مسائل شهری، رسیدن به استقلال مالی، حضور قدرتمند شهردار تهران در عرصه سیاسی (حضور در جلسات هیئت دولت به‌عنوان ناظر) و تأسیس واحدهای تجاری گوناگون از ویژگی‌های مدیریت شهری در دوره کرباسچی است (مدنی پور، ۱۳۸۱: ۱۱۸-۱۱۷). وارد شدن شهرداری به امر فرهنگ به‌ویژه

1. <https://images.hamshahrionline.ir/hamnews/1384/840702/irshahr/jashn1.htm>

با ایجاد معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران و معرفی محمد حقانی به‌عنوان معاون کرباسچی رسمیت یافت.^۱

در مطالعه گفتمان سیاست فرهنگی شهرداری در دوره کرباسچی سه خرده گفتمان سیاست فرهنگی دولتی و فقرزدایی در گفتمان انقلاب اسلامی، تهاجم فرهنگی و مقابله با سیاست فرهنگی بازاری، هویت فرهنگی - ملی و سیاست فرهنگی مدنی - ارتباطی شناسایی شد که در ادامه مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۱. سیاست فرهنگی دولتی و فقرزدایی در گفتمان انقلاب اسلامی

فقر پدیده‌ای اجتماعی است که به دنبال صنعتی شدن و با چرخش فضایی به تدریج از امری روستایی به مسئله‌ای شهری تبدیل و با انباشت سرمایه در شهرها چهره‌ای جدید به خود گرفت و باز تولید شد. برای نمود کالبدی پدیده فقر به‌عنوان مسئله‌ای شهری از مفاهیمی همچون سکونت‌گاه‌های فقیرنشین شهری، سکونتگاه‌های غیررسمی، حاشیه‌نشینی، زاغه‌نشینی و بافت‌های مسئله‌دار استفاده می‌شود (آشوری، ایراندوست و دوستوندی، ۱۳۹۸). کرباسچی در حالی به مقام شهردار تهران رسید که جنگ تازه پایان یافته بود. با پایان یافتن جنگ مهم‌ترین رویکرد دولت وقت یعنی دولت سازندگی و به تبع آن مدیریت شهری، گذار از فضای جنگ و فقر و محرومیت‌ها و حاشیه‌نشینی به فضای زندگی و زیست عادی و مهم‌ترین ابزار این گذار فرهنگ بود. ورود شهرداری تهران به موضوع فرهنگ خواه از منظر عینیت یعنی ساخت مراکز

۱- بر اساس روایت محمد توسلی نخستین شهردار تهران پس از استقرار جمهوری اسلامی، نهادی با تعریف اهداف فرهنگی و اجتماعی پیش از سال ۱۳۷۱ و حتی پیش از انقلاب در شهرداری تهران وجود داشته است؛ هرچند که از نظر اداری و حقوقی در سال ۱۳۷۱ بنا نهاده شده است. توسلی مسئولیت‌هایی همچون: تغییر نام معابر، برچیدن گودهای جنوب شهر تهران و اسکان گودنشینان، رسیدگی به بچه‌های بی سرپرست و کودکان معلول، برچیدن قلعه شهرنو و ساماندهی زنان و بهسازی ویرانه‌های شهر نو را از وظایف این بخش معرفی می‌کند. علاوه بر آن، سازمان بهشت زهرا، سازمان تربیتی شهرداری، سازمان پارک‌ها و فضای سبز و روابط عمومی شهرداری هم زیر نظر معاونت اجتماعی بوده است (برای مطالعه بیشتر ر.ک: محمد توسلی (۱۳۹۹)، شصت سال ایستادگی و خدمت: خاطرات مهندس محمد توسلی، ج ۲، تهران: کویر. ص ۳۶).

فرهنگی و خواه در وجه ذهنیتی آن یعنی پرداختن به امر فرهنگی در قالب‌های گوناگون، در پیوند و تداوم گفتمان انقلاب اسلامی، حمایت از قشر مستضعف و همچنین، نگاهی برآمده از آسیب‌شناسی اجتماعی فضاهای شهر به‌عنوان کالدها و فضاهایی آسیب‌زا قابل فهم است.

برای تغییر فضای زندگی شهری، رویکرد شهرداری در حوزه فرهنگ بر دو وجه عمرانی و توسعه‌ای و متمرکز بر تحول کالبدی شهر با ایجاد مراکز فرهنگی و دوم، تغییر فضاهای زندگی شهری به‌عنوان فضای رخ‌داد کنش‌ها، تعاملات و روابط اجتماعی و به‌طور کلی، زندگی اجتماعی فرهنگی شهروندان قرار گرفت. بر اساس برنامه پنج‌ساله بهسازی شهر تهران، پنج موضوع «شهر پاک» با تمرکز بر مرتفع ساختن انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی، «شهر روان و پویا» در قالب موضوعاتی مانند ترافیک و حمل‌ونقل عمومی و نیز جریان زندگی شهری؛ «شهر سبز» با تمرکز بر فضاهای سبز و زیباسازی شهر؛ «شهر با فرهنگ غنی» با تأکید بر اهمیت امکانات رفاهی گوناگون (فرهنگی، مذهبی، آموزشی، ورزشی، توان‌بخشی) و «بافت شهری سنتی-مدرن» به محوریت بافت و کالبد شهر تعریف و صورت‌بندی شد (تهران ۸۰؛ برنامه اول شهرداری تهران، ۱۳۷۴).

در وجه توسعه‌ای و کالبدی و در ارتباط با فرهنگ، از مهم‌ترین و چشم‌گیرترین فعالیت‌ها در این دوره ایجاد فضاهای فرهنگی با تبدیل فضاهای متروک و آسیب‌زا شهری به فرهنگ‌سرا و خانه‌های فرهنگ به‌ویژه در مناطق جنوب شهر تهران است (ساخت در مجموع ۱۰ فرهنگ‌سرا، ۵۲ خانه فرهنگ، ۲۹ کتاب‌خانه عمومی و ۱۹ نگارخانه در فاصله سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۶). تأسیس مراکز فرهنگی همچون عکاس‌خانه شهر، موزه حیات‌وحش، پارک اداری فرهنگی باغ ملی، بنیاد فرهنگی و هنری فرش رسام عرب‌زاده، تبدیل خانه مشاهیر به مراکز فرهنگی، راه‌اندازی اولین شهر کتاب در سال ۱۳۷۴ (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۹۱۴)، پایه‌گذاری و برپایی برنامه‌های هفتگی همچون جمعه‌بازار هنر تهران باهدف رونق‌دهی به اقتصاد هنر

و فرهنگ (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۶۱۱) و جمعه‌بازار کتاب باهدف دسترسی علاقه‌مندان حوزه کتاب به کتاب‌های نایاب و کمیاب (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۶۱۶) از دیگر فعالیت‌های فرهنگی است. همچنین، اختصاص بودجه به ساخت و بازسازی مساجد با تأکید بر معماری سنتی و مدرن و برگرفته از فرهنگ غنی اسلامی (همشهری، ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۶۶۵)، احداث نمازخانه در پارک‌ها و مدارس باهدف ترویج فرهنگ نماز و کمک به بازسازی مراکز آموزش علوم دینی همچون بنیاد حضرت خدیجه (همشهری، ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۷۸۸) از کارهای مهم شهرداری کرباسچی است.

ویژگی مهم سیاست‌های فرهنگی در این دوره توجه به فرهنگ زیست شهری و شهرنشینی مدرن است. از مهم‌ترین موضوعات موردتوجه در شهرداری دوره کرباسچی اوقات فراغت شهروندان - با تأکید بر فراغت کودکان، نوجوانان و جوانان - در قالب فعالیت‌ها و برنامه‌های متنوع فرهنگی و دینی مذهبی و سنتی (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۴۳۱ & ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۱۳ & ۱۳۷۶، سال پنجم، ۱۳۳۹ & ۱۴۰۴ & ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۵۳۹ & ۱۷۱۵ & ۱۷۷۶) است. تغییر نگاه‌های قالبی و کلیشه‌ای به شهرداری و مسئولیت‌های آن، تشویق مردم به مشارکت عمومی برای داشتن فضای زندگی شهری سالم‌تر (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۲۸)، آموزش فرهنگ و اخلاق زندگی شهری در قالب انواع برنامه‌های فرهنگی و آموزشی و هنری (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۲ & ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۳۳۸ & ۳۵۹ & ۱۳۷۳، سال دوم، شماره ۵۵۷ & ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۶۷۳ & ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۳۵۸)؛ سامان‌دهی تبلیغات شهری و ایجاد دیوارنگاره‌های شهری با موضوعاتی همچون شهادت و ایثار و از خودگذشتگی و نام‌گذاری خیابان‌ها به نام شهیدان (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۴۴۷ & ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۳۷۵ & ۱۳۹۱ & ۱۴۰۰ & ۱۴۰۴)؛ تشویق شهروندان به استفاده از دوچرخه (همشهری، ۱۳۷۴، سال چهارم، شماره ۷۱۲ & شماره ۸۹۱ & شماره ۷۳۵ & شماره ۸۸۰ & شماره ۶۸۹

۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۲۷۸) و نیز پرداختن به دغدغه‌های جدید زندگی شهری در قالب برگزاری نخستین جشنواره فیلم شهر در سال ۱۳۸۴ (همشهری، ۱۳۸۴، سال دهم، شماره ۳۷۷۶) و برگزاری بزرگداشت‌های مذهبی و دینی و ملی در قالب انواع برنامه‌های فرهنگی و هنری (نمایش و موسیقی) (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۵۵۴، شماره ۶۱۱، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۶۹۱، شماره ۶۹۴، شماره ۷۰۱، ۹۰۲، شماره ۷۱۳، شماره ۷۳۴، شماره ۸۴۱، شماره ۷۶۴، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۷۳ و شماره ۱۱۰۹) از دیگر فعالیت‌های شهرداری است.

در رابطه با قشر و گروه‌های هدف، در تعریف و اجرای سیاست‌های فرهنگی شهرداری تهران در این دوره به‌طور کلی، شهروندان تهرانی به‌صورت عام به‌عنوان جمعیت هدف دیده شده‌اند؛ اما به کودکان، نوجوانان و جوانان و نیز زنان و هنرمندان بیشتر توجه شده است. اجرای طرح «شهردار مدرسه» از سال ۱۳۷۲ در برخی مدارس دخترانه و پسرانه شهر تهران باهدف آشنایی و درگیر ساختن این گروه سنی با مسائل شهر و شهرنشینی و افزایش مسئولیت‌پذیری آن‌ها و همچنین، تقویت مشارکت در حوزه مسائل غیرمذهبی و غیرخویشاوندی و غیرقومی در فضاهای شهری با تأکید بر انجمن‌های شهری (همشهری، ۱۳۷۲، سال اول، شماره ۸۷، ۸۸، ۱۳۷۲، سال اول، شماره ۱۱۷، پیران، ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷)؛ مشارکت شهرداری در مدرسه‌سازی، نوسازی و توسعه و تجهیز فضاهای آموزشی (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۵۱۵، شماره ۴۸۹، ۴۹۸ و ۵۰۴) و تأسیس چندین خانه فرهنگ مدرسه و خانه مشق از دیگر فعالیت‌های شهرداری در رابطه با قشر دانش‌آموز است (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۳۹ و ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۶۱). تأسیس نخستین مرکز فعالیت فرهنگی خاص زنان با عنوان «کانون فرهنگی ویژه بانوان» در سال ۱۳۷۴ در منطقه ۱۶ و برگزاری انواع کلاس‌های آموزشی و هنری و فعالیت‌های تفریحی برای زنان و کودکان (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۶۷۷ و شماره ۷۵۸) و نیز انعقاد قراردادهای واگذاری مسکن به هنرمندان

در ۱۳۷۴ از موارد توجه شهرداری کرباسچی به قشرهای خاص است (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۵۷).

انجام فعالیت‌ها در حوزه توسعه شهری در شهر تهران باهدف افزایش کیفیت زندگی شهری در حالی آغاز شد که نگاه به فرهنگ بیشتر نگاهی ابزاری بود و فرهنگ به عنوان یکی از ابزارهای حفظ و نگهداری کالبد و فضاها و خدمات شهری دیده می‌شد. در واقع، این تفکر میان مدیران شهرداری وجود داشت که شهروند فاقد فرهنگ شهرنشینی ممکن است به صورت ناخودآگاه به هدر رفت منابع صرف شده اقدام کند و یا عدم آگاهی یا نداشتن دانش کافی شهروندان در فرهنگ استفاده از وسایل نقلیه عمومی به ایجاد مشکلات ترافیکی و آلودگی هوا منجر شود؛ و از همین رو، «شهرداری باید شهروندان خوب، با فرهنگ و آگاه داشته باشد» که چنین کاری با «توسعه اماکن فرهنگی و آموزشی» ممکن خواهد شد (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۱).

از وجوه غالب سیاست‌های فرهنگی شهرداری دوره کرباسچی رویکرد محرومیت‌زدایی و فقرزدایی این سیاست‌ها است که در پیوستگی با گفتمان حمایت از مستضعفان به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های گفتمان انقلاب اسلامی قابل فهم است. برای نمونه شهر تهران به عنوان شهری دچار «شهرنشینی نابهنجار» و با «گسترش حاشیه‌های فقیر» توصیف می‌شود که مسائل و مشکلاتی را در حوزه ترافیک و آلودگی هوا و نیز سلامت جسمی و روحی شهروندان ایجاد کرده است (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۲). چنین نگاهی در ادبیات هاشمی رفسنجانی رئیس‌جمهور وقت در توصیف راه‌اندازی فرهنگ‌سرای خاوران قابل مشاهده است که از این فعالیت به عنوان «رفع ستم فرهنگی از جنوب شهر تهران» و ایجاد یک «مرکز انسان‌ساز» باهدف توزیع عادلانه فضاهای فرهنگی در شهر و به‌ویژه مناطق کم‌برخوردار و دچار «واپس ماندگی فرهنگی» یاد می‌کند (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۶۰۶).

به طور کلی، در امتداد گفتمان انقلاب اسلامی، شهرداری نه به عنوان نهادی مدنی و برآمده از سطوح پایین جامعه که در قالب نهادی عمومی-دولتی به امر فرهنگ

وارد شده و باهدف ایجاد برابری در مصرف فرهنگی تلاش می‌شود تا فرهنگ به‌عنوان کالایی لوکس از انحصار طبقه مرفه خارج شده و در دسترس عامه مردم قرار گیرد. درواقع، شهرداری به‌عنوان نهادی عمومی و به نمایندگی از دولت، متولی امر فرهنگ در شهر است و هدف از این ورود مهندسی جامعه شهری و شهروندان در عینیت و ذهنیت آن‌ها در جهت اهداف از پیش تعریف شده است. اگرچه این نگاه متأثر از گفتمان انقلاب اسلامی و یکی از مؤلفه‌های اصلی آن حمایت از قشر مستضعف تعریف شده است؛ اما شهرداری در قالب نهادی از بالا به پایین به جامعه و امر فرهنگ نظر دارد و نقش سوژگی برای شهروندان قائل نیست؛ بنابراین، ورود شهرداری در امر فرهنگ اگرچه دارای رویکرد غالب دولتی و ایدئولوژیک است، اما به اقتضای شرایط جامعه ایرانی در پیوست با شرایط جهانی و بین‌المللی رویکردهایی از جنس سیاست‌های فرهنگی بازاری را نیز در پیش می‌گیرد که البته کاملاً با این الگو از سیاست فرهنگی هم‌خوان نیست.

۲. دور نمای شهر جهانی، تهاجم فرهنگی و مقابله با سیاست فرهنگی بازاری

سیاست فرهنگی دولتی به‌عنوان الگوی غالب دارای وجوه بومی یا ملی و جهانی و بین‌المللی است. در شهرداری کرباسچی متأثر از شرایط گذر از وضعیت انقلابی و جنگ و تجربه ثبات در استقرار نظام جمهوری اسلامی در حالی پرداختن به این دو وجه اهمیت می‌یابد که گفتمان انقلاب اسلامی گفتمانی غرب‌ستیز است و در برابر گرایش جهانی و بین‌المللی یا به عبارتی غربی فرهنگ مقاومت می‌کند. در مدیریت شهری این دوره توجه به هویت دینی شهر و ایجاد فضای شهری متناسب با فرهنگ سنتی و بومی - دینی و نیز نشان دادن آن در اخلاق شهرنشینی به‌عنوان یک ضرورت، از ویژگی‌های سیاست فرهنگی شهرداری تعریف شده است (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۳).

سیاست‌های فرهنگی اعمال شده در دوره کرباسچی به طور کلی، هم‌خوانی کاملی با سیاست فرهنگی از نوع بازار ندارد. در واقع، اگرچه خصوصی‌سازی وارد حوزه فرهنگ می‌شود، اما این ورود بیشتر در حوزه کالبدی و ساخت سازه‌های فیزیکی یعنی ایجاد مراکز فرهنگی باهدف درآمذزایی برای بخش خصوصی است؛ اما دولت همچنان ناظر بر محتواهای آن چیزی است که به‌عنوان فرهنگ ارائه و در دسترس عموم مردم قرار می‌گیرد. به‌ویژه که این خصوصی‌سازی از آنجایی در دوره خاصی از تاریخ جمهوری اسلامی یعنی سازندگی و جذب سرمایه‌گذاری است، دارای رویکردهای اقتصادی و تا حدودی وطن‌دوستانه است. درنهایت، این نکته دارای اهمیت است که خصوصی‌سازی در معنای رایج آن در حوزه فرهنگ اتفاق نیافتاده است و دولت و مدیریت دولتی همچنان تعیین‌کننده محتواهای فرهنگی است.

تأکید بر اهمیت تاریخی و محوریت مساجد در جامعه ایرانی و مرکزیت آن در شکل‌گیری شهرها در ابعاد بزرگ‌تر و محله‌ها در ابعاد کوچک‌تر زندگی شهری و توجه به وجوه بومی و سنتی اصیل در فرهنگ ایرانی از دیگر ویژگی‌های این دوره از مدیریت شهری است. اگرچه در پی کاسته شدن اهمیت اجتماعی محلات در گذر زمان (کتاب الهی و نژادابراهیمی، ۱۴۰۱) نقش مؤلفه‌های دینی-مذهبی در هویت‌بخشی به شهرها در مقایسه با گذشته کم‌رنگ‌تر شده است، اما همچنان از مهم‌ترین مؤلفه‌های دینی-مذهبی، ساخت مسجد به‌عنوان مهم‌ترین نماد فرهنگ ایرانی-اسلامی در شهرها است. در واقع، محوریت مساجد در شهرسازی ایرانی نشان‌دهنده غلبه فرهنگ دینی و اسلامی بر بنای شهرسازی است که با انتشار روح معنویت و عرفان و فرهنگ دینی در سطح شهر در ارتباط است. این تغییرات در حالی است ورود تکنولوژی و فناوری‌های گوناگون و فرهنگ سرمایه‌داری این ظرفیت را دارد که فرهنگ دینی و سنتی جامعه را با خطر کم‌رنگ شدن مواجه سازد. از همین‌رو در فعالیت‌های شهری هم در حوزه عمرانی و هم فرهنگی بر توجه به ویژگی‌های بومی و سنتی و اصیل دینی نقش و اهمیت مساجد تأکید می‌شود (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۳).

پرداختن به وجوه هویتی دینی و سنتی شهر تهران به‌عنوان پایتخت در دوره شهرداری کرباسچی دارای پیچیدگی‌های خاصی است که از دلایل آن چگونگی بازنمایی نظام جمهوری اسلامی در رسانه‌های غربی است و در واقع، تمرکزی است که پس از استقرار جمهوری اسلامی بر جامعه ایرانی وجود دارد. مسئله شهر تهران به‌عنوان پایتخت ایران و تصویر برساخت و بازنمایی شده از آن در جهان، نزد مدیران و مسئولان در همه سطوح اهمیت می‌یابد؛ چراکه تصویر بازنمایی شده از نظام جمهوری اسلامی در جهان تصویر حکومتی دینی و سخت‌گیر و نظامی است که با فرهنگ، مراکز تفریحی، نشاط و شادی مخالف است و بنابراین، تلاش می‌شود این ذهنیت نزد خارجی‌ها در بازدید از ایران و به‌ویژه شهر تهران تغییر یافته و اصلاح شود (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۳۱۲). از یک سو اهمیت فرهنگ بومی - سنتی و دینی و در مقابل، وارد شدن فرهنگ غیربومی و مدرن به جامعه ایرانی به‌واسطه زندگی شهری و مجهز شدن به تکنولوژی و فناوری‌های جدید و فرهنگ خاص آن و از سوی دیگر، اهمیت تصویر بازنمایی شده از جمهوری اسلامی به جهان، شهرداری تهران را به‌عنوان متولی امر فرهنگ در پایتخت از سوی نهادهای بیرونی همچون وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مسئول مقابله با تهاجم فرهنگی معرفی کرد تا در همکاری با دیگر نهادها به این امر بپردازد (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۳۳۴ و شماره ۲۴۱). در چنین شرایطی دو گانه فرهنگ بومی / فرهنگ غربی ذیل مفهوم تهاجم فرهنگی برساخت شد و مدیریت فرهنگی شهر تهران را به عرصه مناقشاتی تبدیل کرد که به‌ویژه با وارد شدن کرباسچی به حوزه فعالیت‌های سیاسی اوج گرفت و در نهایت به حذف او از جایگاه شهردار تهران انجامید؛ بنابراین، اگرچه در سیاست فرهنگی این دوره از شهرداری همچنان وجوه دولتی قوی و پررنگ است، اما در قالب سیاست فرهنگی بازاری به معنای استعمار بخش دولتی از سوی نیروهای بازار و باهدف و انگیزه مالی و تجاری، باوجود تأکید بر ایدئولوژی‌های تعریف‌شده از سوی نظام سیاسی و البته با موافقت

ضمنی با آن‌ها، شهرداری تهران، به دنبال کسب وجهه بین‌المللی برای شهر تهران به عنوان پایتخت جمهوری اسلامی ایران است.

پرداختن به موضوع فرهنگ در قالب اقدام به تأسیس و راه‌اندازی مراکز فرهنگی و آموزشی، از سوی شهردار تهران، به عنوان پاسخی به انتظارات نهادها و سطوح عالی حاکمیت و نظام جمهوری اسلامی تعریف و نیز هم‌راستا با «فرمان تاریخی رهبر معظم انقلاب در زمینه برپایی یک جهاد فرهنگی علیه تهاجم گسترده فرهنگی دشمن» و حرکتی خودجوش توصیف می‌شود که اگرچه از وظایف شناخته‌شده شهرداری نیست و به دلیل عدم انجام مورد بازخواست قرار نخواهد گرفت (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۳۹)، اما شهرداری تهران نسبت به انجام آن اهتمام دارد. کرباسچی همچنین، پرداختن شهرداری تهران به امور فرهنگی و آموزشی را نه وظیفه تعریف‌شده که مسئولیتی وجدانی و شرعی برای شهرداری دانسته که هم خواست حاکمیت است و هم مردم (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۵۶) و از این حرکت شهرداری به عنوان «جهاد» و «نبرد با دشمن» یاد کرده و امور فرهنگی و پرداختن به آن را زمینه‌ساز تحقق و به ثمر نشستن برنامه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی برمی‌شمرد (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۸۱۶).

اهمیت امور فرهنگی و پرداختن به آن در فضاهای شهری به عنوان بخشی از مسئولیت‌های شهرداری، به صورت مستقیم در حالی از سوی رهبری نظام مورد درخواست قرار گرفته که ایجاد و گسترش فضاهای مذهبی و دینی در محیط‌های شهری در جهت حل مسائل شهری و کمک به قشر کم‌برخوردار برجسته و از وظایف اساسی شهرداری‌ها دانسته شده است. علاوه بر آن، تأکید بر ایجاد زمینه گرایش مردم به معنویات، همچنین باهدف عدم احساس ناامنی به ویژه برای دین‌داران مورد توجه است. رعایت معماری اسلامی در شهرسازی و حفظ حریم خانواده‌ها در الگوهای طراحی خانه‌های مسکونی از دیگر موارد دارای اهمیت از سوی رهبری نظام در سخنرانی خطاب به شهرداری تهران است (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره

۱۰۵۳). از همین رو، کرباسچی فعالیت شهرداری را در گسترش فضاهای فرهنگی به‌ویژه در جنوب شهر تهران، برنامه‌ای برای از بین بردن فاصله شمال و جنوب تهران و در راستای نظر رهبری دانسته (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۵۴) و معاون امور اجتماعی و فرهنگی شهردار نیز ایجاد و توسعه فضاهای فرهنگی در جنوب شهر تهران را به‌عنوان هدفی برای توسعه زیرساخت‌های فرهنگی شهر تهران و گسترش و رواج فرهنگ دینی و قرآنی و نیز احکام و معارف مذهبی برمی‌شمرد که در راستای درخواست‌های رهبری نظام و تحقق شهر سالم در توجه به ارزش‌های اسلامی است (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، ۱۰۰۲).

این در حالی است که هدف از پرداختن شهرداری به فعالیت‌های فرهنگی، همچنین باهدف مصونیت یافتن جوانان و نوجوانان شهر تهران در برابر تهاجم فرهنگی به‌عنوان اصلی‌ترین وظیفه و رسالت شهرداری تهران (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۸۵ و ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۴۳۷ و شماره ۱۴۳۳؛ سازمان آمار، اطلاعات و خدمات کامپیوتری شهر تهران، ۱۳۷۷) و نیز باهدف داشتن شهروندان خوب، با فرهنگ و آگاه برای جلوگیری از هدر رفت خدمات شهری و با تأکید بر اهمیت «فرهنگ شهرنشینی مردم» و آموزش آن معرفی شده است (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۱).

ایجاد فضاهای فرهنگی در حالی است که همچنین، از مشارکت بخش خصوصی نیز استقبال شده (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۳۳-۸۷۷) و از مردم برای به‌کارگیری فضاهای تحت مالکیت شخصی و بدون استفاده مانند پارکینگ، حیاط سقف‌دار و زیرزمین برای ایجاد و برگزاری کلاس‌های علمی-آموزشی، فرهنگی، هنری دعوت شده است (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۳۵). از جمله فضاهای فرهنگی ایجادشده با کمک بخش خصوصی می‌توان به مجموعه فرهنگی - سینمایی سمرقند با کاربری‌های فرهنگی، اداری، ورزشی، خدماتی و نیز راه‌اندازی اولین شهر کتاب تهران در سال ۱۳۷۴ به‌عنوان فضایی برای «حضور و تبادل افکار و اندیشه‌ها و

نقد و بررسی مسائل مربوط به صنعت نشر» اشاره کرد (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۸۶۴-۹۱۴).

بنابر آنچه گفته شد، در این دوره از مدیریت شهرداری تلاش شد تا تصویر بازنمایی شده از شهر تهران پس از استقرار جمهوری اسلامی به عنوان پایتخت ایران به واسطه اجرا و پایبندی به سیاست‌های فرهنگی دارای وجوه جهانی، تصویر جامعه‌ای دارای شهرنشینی مدرن و در چارچوب استانداردهای روز جهان باشد؛ اما این توجه به وجوه جهانی سیاست فرهنگی به عنوان بی‌توجهی به وجوه بومی و سنتی مذهبی فرهنگ ایرانی فهم که در نهایت به شکل‌گیری تقابل‌هایی در سطح جامعه و حاکمیت با شهرداری تهران شد. سیاست فرهنگی دنبال شده در این دوره به عنوان هم‌راستا با تهاجم فرهنگی و تضعیف فرهنگی اصیل بومی شناخته شده و مقاومت‌هایی را برانگیخت که به ویژه در دوره‌های بعدی مدیریت شهرداری به ویژه دوره احمدی‌نژاد در جهت عکس آن فعالیت‌هایی انجام گرفت.

۳. هویت فرهنگی - ملی و سیاست فرهنگی مدنی-ارتباطی

تحقق سیاست فرهنگی مدنی-ارتباطی در شهر تهران در دوره کرباسچی را البته همچنان ذیل سیاست فرهنگی دولتی بیش از هر امری در قالب دو فعالیت فرهنگی می‌توان دید؛ نخست، احیاء پاتوق‌های سنتی اصیل ایرانی باهدف بازسازی فضاهای شهری تحقق‌کنش‌های ارتباطی تحریف‌نشده و دوم، انتشار روزنامه همشهری. احیاء پاتوق‌های سنتی ایرانی همچون زورخانه، چای‌خانه و قهوه‌خانه و سفره‌خانه، مساجد و ... را باید به عنوان فضاهایی برای گفت‌وگو و عقلانیت ارتباطی و رسیدن به یک اجماع و توافق بین‌الذهانی اجتماعی در امور مربوط به شهر با تأکید بر امر فرهنگی دانست. همچنین، ایجاد موسسه همشهری و انتشار روزنامه همشهری به عنوان یک رسانه و نهادی میانجی میان دولت و مدیریت شهری و نیز کارشناسان حوزه‌های گوناگون و شهروندان نقش مهمی در اجرای سیاست فرهنگی مدنی-ارتباطی در این دوره داشت.

توجه به میراث فرهنگی و بازسازی و راه‌اندازی دوباره آن‌ها به عنوان فضاهایی برای برقراری ارتباط میان شهروندان از مهم‌ترین فعالیت‌های شهرداری در دوره کرباسچی است. بر اساس، قانون «معافیت ابنیه و اماکن ثبت شده در فهرست آثار ملی از پرداخت عوارض شهرداری» مصوب مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۱، حفظ بناهای تاریخی پیرامون میدان حسن آباد که از قدیمی‌ترین مناطق و محله‌های شهر تهران است - و دربرگیرنده ساختمان وزارت امور خارجه، کتابخانه ملی، ساختمان پست خانه، باغ ملی و برخی دیگر از ابنیه موجود در این میدان - به عنوان «هسته فرهنگی تاریخی تهران» و با مشارکت سازمان میراث فرهنگی و گردشگری باهدف ایجاد جذابیت توریستی شهر تهران، در دستور کار شهرداری و سازمان زیباسازی شهر تهران قرار گرفت. نوسازی خیابان لاله‌زار، پاک‌سازی برج آزادی، بهینه‌سازی بازار تهران و پاک‌سازی معابر عمومی شهر از دیگر فعالیت‌های شهرداری باهدف بازسازی و احیاء فضاهای ارتباطی شهر تهران در این دوره از مدیریت فرهنگی شهر بود (همشهری، ۱۳۷۳، سال دوم، شماره ۴۴۴).

شناسایی و احراز هویت بناهای تاریخی و فرهنگی همچون کاروان سرا شاه‌عباسی، آتشکده ری، تپه چشمه‌علی، قلعه و دخمه‌گیرها و نیز اماکن مذهبی و زیارتی همچون مرقد شاه عبدالعظیم، امام‌زاده علی، امام‌زاده حمزه، بی‌بی شهربانو و دیگر مکان‌های تاریخی و زیارتی (همشهری، ۱۳۷۳، سال دوم، شماره ۵۴۹)؛ تبدیل آب‌انبار قدیمی محله خاک سفید با قدمتی ۱۰۰ ساله در شرق تهران - که تبدیل به محلی متروکه و محل رفت‌وآمد معتادان و ولگردان شده بود - به مرکز فرهنگی با تأکید بر حفظ «هویت معماری آب‌انبار» (همشهری، ۱۳۷۳، سال دوم، شماره ۴۴۱)؛ بازسازی برج هزارساله طغرل و ایجاد مجتمع فرهنگی و هنری در کنار این برج تاریخی و فراهم‌سازی امکاناتی همچون کتاب‌خانه، آمفی‌تئاتر روباز، موزه، چای‌خانه و رستوران برای گذران فراغت افراد بازدیدکننده (همشهری، ۱۳۷۳، سال دوم، شماره ۴۵۷) از مهم‌ترین بازسازی و احیاءهای فضاهای ارتباطی شهروندان است که مورد حمایت دولت

سازندگی و مدیران دولتی نیز قرار گرفت (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۶۷۹؛ همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۲۱). از دیگر فعالیت‌ها با تمرکز بر صنوف و مشاغل و باهدف ایجاد فضاهایی برای ارتباطات و تعاملات شهری، می‌توان به راه‌اندازی بنیاد فرش رسام عرب‌زاده (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۲۵) و همچنین، تبدیل خانه‌های دارای معماری سنتی به فضاها و مراکز فرهنگی نام برد که از سوی دولت سازندگی حمایت گردید (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۱۸۶).

اجرای طرح «پر کردن اوقات فراغت شهروندان همراه با احیای باورها و سنن اصیل ملی و سنتی» (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۲۱۶) و طرح «بهبودسازی فضاهای تاریخی و باستانی و تبدیل آن به مکان‌های فرهنگی» (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۲۹) در قالب احیاء قهوه‌خانه‌ها، چایخانه‌های سنتی و زورخانه‌های قدیمی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای عمومی و پاتوق‌های گرد آمدن ایرانی‌ها در این دوره از مدیریت شهری انجام شد. راه‌اندازی چای‌خانه سنتی «پارک شهر» در ساختمان قدیمی «پرچم» با قدمتی ۸۰ ساله، بازسازی زورخانه‌های قدیمی با قدمت ۱۰۰ سال در منطقه ۱۲ شهر تهران به‌عنوان هسته تاریخی شهر (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۵۷۶) و نیز قهوه‌خانه آذری به‌عنوان نخستین قهوه‌خانه سنتی ایرانی که در سال ۱۳۷۲ با کمک شهرداری تهران افتتاح شد، همگی از جمله فعالیت‌های شهرداری باهدف بازسازی و احیاء فضاهای تعاملات شهری میان شهروندان بود (همشهری، ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۲۹۸). از ویژگی‌های این پاتوق ایرانی دارای قدمت ۴۰۰ سال، داشتن معماری سنتی در فضاهای داخلی، داشتن آرایه‌های سنتی، وسایل و ملزومات پذیرایی سنتی و غذاهای سنتی قهوه‌خانه‌ای، اجرای هنرهای سنتی قهوه‌خانه‌ای همچون نقالی، شاهنامه‌خوانی، نقاشی قهوه‌خانه‌ای است (همشهری، ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۳۰۰). پرداختن و احیاء پاتوق‌های سنتی ایرانی در حالی است که تا سال ۱۳۷۵، نه قهوه‌خانه سنتی در شهر تهران احیاء و با کمک شهرداری تهران تبدیل به

فضاهایی برای گذران اوقات فراغت مردم شد (همشهری، ۱۳۷۶، سال سوم، شماره ۱۳۰۱).

راه‌اندازی خانه‌های فرهنگ و دیگر خانه‌ها از سال ۱۳۷۲ در محلات شهر تهران باهدف واگذاری امور مربوط به شهر به ساکنان محلات و ایجاد تسهیلاتی برای افزایش مشارکت عمومی مردم برای رفع مشکلات شهری، از دیگر فعالیت‌های فرهنگی شهرداری کرباسچی در حوزه فضاسازی فرهنگی است (همشهری، ۱۳۷۲، سال اول، شماره ۱۴۴). مقابله با ارزش‌های فرهنگی غربی به‌عنوان ارزش‌های وارداتی و شکلی از تهاجم فرهنگی هدف تأسیس این خانه‌های فرهنگ معرفی شد که با برگزاری کلاس‌های گوناگون آموزشی در جهت پر کردن خلأهای فراغتی و آموزشی مردم محلات عمل می‌کرد. از ویژگی‌های این خانه‌های فرهنگ در محلات بهره‌مندی از نیروهای محلی و حرکت به سمت خودکفایی اقتصادی و درآمدزایی و استقلال مالی فرهنگ‌سراها و شهرداری تهران توصیف شده است (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۴۱۰). تأسیس «خانه کاریکاتور ایران» (همشهری، ۱۳۷۵، سال چهارم، شماره ۱۰۸۶)، «خانه مشق» باهدف ایجاد فضایی برای انجام مطالعه و انجام تکالیف برای دانش‌آموزان فاقد فضای مناسب در خانه (همشهری، ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۵۲۷)، «خانه مطبوعات» (همشهری، ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۵۷۱)، «خانه شهید» باهدف گردآوری آثار و یادگارهای شهدا (همشهری، ۱۳۷۷، سال پنجم، شماره ۱۶۲۹) و «خانه فقه و اصول» باهدف گردآوری کتاب‌های فقه شیعی (همشهری، ۱۳۷۶، سال پنجم، شماره ۱۶۶۴) از دیگر فضاسازی‌های شهرداری تهران برای انجام تعاملات شهری عادی و صنفی و حرفه‌ای در این دوره است.

تبدیل خانه مشاهیر و افراد برجسته فرهنگی به فضاهای فرهنگی از دیگر کارهای شهرداری در دوره کرباسچی است. «خانه فردید» (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۸۵)، «خانه سید جعفر شهیدی» و «خانه جلال آل احمد» (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۸۳۵)، تبدیل خانه آیت‌الله طالقانی به کتاب‌خانه با حفظ کتاب‌خانه شخصی

ایشان (همشهری، ۱۳۷۳، سال سوم، شماره ۵۷۶) از دیگر فعالیت‌های شهرداری در این دوره در ایجاد فضاهای فرهنگی و تعاملات شهری است. ایجاد فضاهای فرهنگی در حالی است که همچنین، از مشارکت بخش خصوصی نیز استقبال شده است (همشهری، ۱۳۷۴، سال سوم، شماره ۷۳۳ و ۷۳۵ و ۸۷۷).

در موضوع توجه مدیریت شهری شهر تهران به فضاهای بومی و سنتی و حتی دینی-مذهبی در زندگی شهری یعنی فضاهایی همچون زورخانه، سفره‌خانه، چای‌خانه و مساجد، آنچه در قالب نوعی سیاست فرهنگی مدنی-ارتباطی توجه را جلب می‌کند، احیاء فضاهای اجتماعی یا به عبارتی پاتوق‌های اصیل به‌عنوان بخشی از فضاهای فرهنگی اجتماعی گردآمدن و گفت‌وگو و تعاملات مردم در گذشته جامعه ایرانی است. به‌ویژه آنچه در اصطلاح قهوه‌خانه گفته می‌شود به‌عنوان یکی از سنت‌های اصیل ایرانی و فضایی برای گفت‌وگو در مورد روزمره بوده است و در واقع، احیاء این پاتوق‌های ایرانی تجدید و احیاء فرهنگ‌های گردهمایی محله‌ای است (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۲۹۶). در گذشته قهوه‌خانه‌های سنتی از مهم‌ترین فضاهای شکل‌گیری روابط اجتماعی و مبادلات اقتصادی بوده است. قهوه‌خانه‌ها را می‌توان مردم‌شمول‌ترین کانون‌های اجتماعی در تاریخ جامعه ایرانی به‌شمار آورد (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۳۱۲). قهوه‌خانه در گذشته جامعه ایرانی دارای جامعیت فرهنگی-هنری یا به‌عبارتی از مهم‌ترین پاتوق‌ها و مهم‌ترین فضاهای گذران وقت ایرانیان در قالب تفریح و گذران فراغت، اطلاع از اخبار و اطلاعات روز بوده است (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۳۱۳).

در موضوع رسانه به‌عنوان یکی از راه‌های کنش ارتباطی شهروندان و مدیران شهری، انتشار روزنامه همشهری-اولین روزنامه تمام‌رنگی در کشور و منتشرشده در تاریخ ۲۴ آذرماه ۱۳۷۱ به‌صاحب‌امتیازی غلامحسین کرباسچی شهردار وقت تهران-دارای اهمیت است. تیراژ روزنامه همشهری به دلیل استقبال خوانندگان، بعد از ۱۰۰ روز به حدود صد هزار نسخه در روز رسید که نزدیک به برخی از روزنامه‌های

قدیمی‌تر و شناخته‌شده‌تر بود (موسوی عبادی، ۱۳۷۸: ۱۶۴). رویکرد اصلی این روزنامه توجه به مسائل فرهنگی و اجتماعی شهر تهران بود (احدی، ۱۴۰۰) و شهرداری تهران باهدف انتقال نقطه نظرات در موضوع هنجارها و ناهنجارها در حوزه زیست شهری، بهره‌مندی از نظارت عمومی برای اجرای برنامه‌ها و اصلاح ناهنجاری‌ها، جلب مشارکت جمعی برای مدیریت شهرهای بزرگ، رفع موانع بر سر توزیع عادلانه امکانات شهری، آگاهی از حقوق شهروندی و وظایف شهروندان در زندگی اجتماعی، روزنامه همشهری را به‌عنوان یک روزنامه سراسری منتشر ساخت. در میان گذاردن طرح‌ها و برنامه‌ها در حوزه شهر و شهرنشینی با شهروندان، به بحث گذاردن نقاط ضعف و استفاده از نظرات کارشناسان حوزه‌های مختلف در مورد این برنامه‌ها و طرح‌ها در سطح سراسری و شهروندان ایرانی و نه تنها شهروندان تهرانی از دیگر اهداف مورد انتظار روزنامه همشهری تعریف شد. داشتن نگرش مجموعه‌ای به شهر و برخورد کارشناسانه با ضرورت‌ها و مقتضیات و تشویق شهروندان برای همراهی برای رسیدن به یک شهر سالم است. مسائل شهر و شهرنشینی اولویت روزنامه تعریف شد، اگرچه پرداختن به موضوعات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی فراتر از شهر تهران نیز به بحث گذاشته و پیگیری می‌شد. به‌طور کلی، بر اساس توصیفات ارائه‌شده از سوی مدیران شهرداری هدف از انتشار روزنامه همشهری به‌عنوان رسانه ایجاد ارتباط چند سویه میان مدیران شهر، کارشناسان حوزه‌های گوناگون و شهروندان در مسائل مربوط به شهر است؛ چراکه مقوله شهر و شهرنشینی به‌عنوان پدیده‌ای نسبتاً جوان در جامعه ایرانی به‌ویژه در دهه ۴۰ و ۵۰ بیش از آنکه برآمده از امری برنامه‌ریزی‌شده و کارشناسی‌شده باشد از پیامدهای انتقال سریع و غیربرنامه‌ریزی‌شده انتقال ایران به جامعه‌ای شبه‌صنعتی برپایه درآمدهای نفتی بوده است و بنابراین، شهرنشینی در ایران امری همراه با معضلات و مسائل پیچیده است (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۱، ۲، ۳، ۱۳۷۲، سال سوم، شماره ۲۸۶، شماره ۲۹۹).

اما اهمیت رسانه مدیریت شهری شهر تهران یعنی روزنامه همشهری به‌عنوان نهاد رابط بین مردم و شهرداری در کنار فهم آن به‌عنوان پل ارتباطی دو سویه، به‌عنوان ابزاری برای تعمیق فرهنگ شهرنشینی و ترسیم و نشان دادن افق روشن و امیدبخش آینده جامعه ایرانی نیز توصیف می‌شود که این ظرفیت را دارد تا مردم را سیاست‌های کلان نظام آشنا و همراه سازد (همشهری، ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۲۹۸). در واقع، با تأکید بر نقش رسانه و مطبوعات به‌عنوان رکن چهارم جامعه، اهمیت مشارکت و دخالت دادن افکار عمومی در سرنوشت جامعه و جایگاه اراده ملت در امور اجرایی مورد تأیید قرار می‌گیرد (همشهری، سال ۱۳۷۲، سال دوم، شماره ۲۹۹).

پرداختن به فرهنگ در مدیریت شهری شهر تهران از آنجایی که رابط بین زندگی فردی و اجتماعی شهروندان است دارای اهمیت دانسته شده و از همین رو، ورود به آن برای حاکمیت دارای اهمیت است. از فرهنگ به‌عنوان ابزار سلطه و فشار بر کشورهای استقلال طلب یاد می‌شود که می‌تواند در بهبود رشد و توسعه مناسبات اجتماعی در کشور و شهر نقش مهمی داشته باشد. در همین راستا وزیر وقت فرهنگ و ارشاد اسلامی علی لاریجانی بر اختصاص بخشی از بودجه شهرداری به فرهنگ در قالب ایجاد و توسعه مراکز آموزشی و فرهنگی هنری و نیز زیباسازی شهر تأکید می‌کند. اهمیت پرداختن به فرهنگ در مدیریت شهری در حالی است که از «مشارکت عمومی» به‌عنوان یک گام به‌سوی توسعه فرهنگ یاد و به‌ویژه بر فرهنگ شهروندی در هر دو وجه باور یعنی ذهنیت و رفتار یعنی کنش تأکید می‌شود (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۶).

اما در حوزه فرهنگ با تأکید بر فرهنگ شهرنشینی در مدیریت شهر تهران، نکته جالب توجه ایجاد دوگانه فرهنگ شهرنشینی / روستانشینی است. در این فهم از فرهنگ شهری در تمایز با فرهنگ روستایی، شهر به‌عنوان فضایی توصیف می‌شود که دارای چندگانگی فرهنگی (تنوع قومیتی، مذهبی و فرهنگی)، اخلاق خاص شهری (روابط غیرمستقیم، گسترده، مناسبات باز، کاهش نظارت) و افزایش وابستگی به نهادها و

سازمان‌ها بوده و نوعی هم‌زیستی فرهنگی‌ها در آن دیده می‌شود و از همین رو، شهرنشینی مستلزم الزام به الگوهای رفتاری خاصی است (همشهری، ۱۳۷۱، سال اول، شماره ۲۲). چنین دوگانه‌سازی‌هایی از رفتار شهری/روستایی که البته در قالب عدم تناسب سبک زندگی و الگوهای رفتاری در میان مهاجران در شهر تهران توضیح داده می‌شود، اگرچه باهدف کاهش مشکلات زندگی شهری و با احترام به رفتارهای متناسب با زندگی شهری برای نمونه رفتار ترافیکی، پاکیزه نگاه‌داشتن محیط‌زیست و ... توصیف می‌شود؛ اما از سویی نیز می‌تواند در تضاد با گفتمان انقلاب اسلامی در حمایت از مستضعفان و قشرهای حاشیه‌ای فهم شود.

بحث و نتیجه‌گیری

برای فهم سیاست فرهنگی در شهرداری غلامحسین کرباسچی، فهم زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی دوره مدیریت شهری وی راهگشاست. پایان جنگ، حاکمیت ایده مدرنیزاسیون و سازندگی و انتصابی بودن شهردار، بسیاری از ابعاد سیاست فرهنگی در این دوره را آشکار می‌سازد. در یک نگاه اجمالی می‌توان دوره مدیریت شهرداری کرباسچی را «مدرنیزاسیون رادیکال» در مدیریت شهری دانست. ویژگی این سبک از مدیریت را در شیوه تلقی از مدیریت می‌توان فهم کرد که بر اساس آن فرآیند نوسازی و مدیریت فرآیندی از بالا به پایین است؛ به این معنا که مدیریت بر پایه اراده مدیران قوی و تا حدودی مستقل و با حمایت ساختار پیش می‌رود. در این سبک از مدیریت و به تبع آن، سیاست فرهنگی همراه آن، به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی و همچنین محدودیت‌های کالبدی میدان مدیریت توجه نمی‌شود یا کمتر توجه می‌شود و تلقی از شهر به مثابه ماده خام با ماهیتی مومی شکل است که مدیریت آن، در کوتاه‌ترین زمان ممکن و با قاطعیت و صلابت ممکن است. این شیوه از مدیریت و فهم از شهر نوعی از سیاست فرهنگی اقتدارگرا و یا بازاری را شکل می‌دهد که مهم‌ترین مشخصه آن تابعیت فرهنگ از سیاست و اقتصاد است.

مهم‌ترین ویژگی این نوع از مدیریت شهری و به تبع آن سیاست فرهنگی برآمده از آن، عدم توجه به تعارض نیروها و بازیگران فرهنگی در زیست‌بوم شهری است. تعارض نیروهای فرهنگی در یک زیست‌بوم شهری را می‌توان معلول ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی اقشار و گروه‌های فرهنگی‌ای دانست که در یک پایتخت سیاسی مهاجرپذیر گرد هم آمده‌اند. قومیت‌ها، مذاهب و گروه‌های سیاسی که مناقشات سیاسی خود را با سویه‌های فرهنگی دنبال می‌کنند در پایتختی سیاسی که هم مرکز و محل تراکم ثروت و فعالیت‌های اقتصادی و هم محل تولید و بازتولید امر فرهنگی است، در یک کالبد شهری گرد هم آمده‌اند؛ بنابراین، تعارض نیروهای فرهنگی در شهر تهران برآمده از منابع متکثر فرهنگی و تعارض منافع این نیروهاست.

به نظر می‌رسد مهم‌ترین راهبرد در میدان‌های اجتماعی متعارض، سیاست‌های مبتنی بر اجماع حداکثری است. در میدان‌های متعارض اجماع دیرپاب و به اعتبار محتوا حداقلی است؛ بنابراین، اتخاذ مدل سیاست فرهنگی اقتدارگرای دولتی و یا بازاری در درازمدت به واگرایی بین نیروهای معارض در یک زیست‌بوم شهری منتهی می‌شود. امری که در انتهای دوران مدیریت کرباسچی در شهر تهران اتفاق افتاد و مسئله مدیریت شهری در تهران به یک مسئله گفتمانی تبدیل شد که تا به امروز تبعات آن پابرجاست.

از پیامدهای مدرنیزاسیون رادیکال در مدیریت شهری و سیاست فرهنگی برآمده از آن، سودای جمع بین منابع متعارض و متکثر فرهنگی است که از جمله آن‌ها می‌توان به توجه هم‌زمان به مسجد، بافت تاریخی-مذهبی، موقعیت‌های مدرن شهری از قبیل فرهنگسرا، شهربازی، خانه‌های اصناف و دیگر نهادهای فراغتی اشاره کرد. البته مسئله در اینجا آن نیست که نمی‌توان به ایده شهر مدرن اسلامی که در آن هم سازه‌های دینی شهری و هم سازه‌های مدرن شهری در کنار هم وجود دارند اندیشید؛ بلکه مسئله وجود یک سیاست فرهنگی پویا بیش از شتاب در اقدامات مدیریتی و برآمده از یک پیوست فرهنگی است که به الگوی حل تعارض احتمالی برآمده از مفصل‌بندی منابع

متکثر فرهنگی می‌اندیشد. برخی از مناقشات گفتمانی در موضوع توسعه معابر و احیای بافت فرسوده در دوران شهرداری کرباسچی گواه غلبه مدیریت دولتی و اقتدارگرا در تلفیقی از الگوی سیاست فرهنگی بازاری است که با سودای مدرن‌سازی شهر تهران در کوتاه‌مدت، به مثابه یک کلان‌شهر مدرن اسلامی، از تعارضات و تخاصمات برآمده از مفصل‌بندی منابع متکثر فرهنگی غفلت ورزید.

در الگوی مدرنیزاسیون رادیکال، سنت و عناصر فرهنگی آن به مؤلفه‌های تاریخی و هویت‌ساز مربوط به گذشته، تبدیل می‌شوند و به‌عنوان اشیا فرهنگی متعلق به موزه در سیاست فرهنگی شهری جایابی می‌شوند. در این رویکرد در رابطه با عناصر مذهبی از قبیل مساجد و اماکن و عناصر تاریخی مانند بناها و تأسیسات شهری در معماری اصیل ایرانی سیاست حذف و کنارگذاری با شعار حفظ و نگاهداری پی‌گرفته می‌شود؛ درحالی‌که انتظار آن است که با مرکزیت بخشی به این عناصر تاریخی، الزامات این مرکزیت در طراحی شهر امروزی ایران اسلامی مورد توجه قرار گیرد؛ اما با رویکرد موزه‌داری نسبت به این عناصر، آن‌ها از متن زندگی روزمره حذف می‌شوند و زیست شهری در بستر و زمینه‌های مدرن شهری پی‌گرفته می‌شود که از پیامدهای آن شکل‌گیری دوگانه‌های فرهنگی سنتی / مدرن و تعارضات و تخاصمات گفتمانی و سیاسی-فرهنگی - آن‌گونه که در این دوره از مدیریت شهری مشاهده شد- بود.

ایده مدرنیزاسیون، به دو مفهوم تقلید و تأخیر در تجربه مدرن شدن اشاره دارد. صرف نظر از الزامات نظری این مفهوم، در موضوع سیاست فرهنگی معطوف به مدیریت شهری کلان‌شهری همچون تهران، عدم توجه به زمینه‌های فرهنگی اجتماعی و اقتصادی راهگشا است. مدیریت کرباسچی دقیقاً در پایان جنگ و آغاز دوره ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی و مشهور به دوره سازندگی قرار داشت. در دوره‌ای که شهرداری همچنان وابسته به ساختار دولت مرکزی است و عایدات اختصاصی شهرداری برای پروژه‌های پرشتاب شهردار وقت در حوزه اقتصاد و فرهنگ کافی نیست. پروژه مدرن‌سازی فرهنگی و فضای کالبدی شهر تهران با تقلید از کشورهای

غربی بدون توجه به وجود منابع مالی آن مستلزم نگاه به فضای کالبدی شهر به عنوان منبع سرمایه برای پروژه‌های عمرانی و فرهنگی بود و این نگاه سرمایه‌ای به شهر، به سرعت تهران را به شهری گران برای زندگی تبدیل کرد. در حالی که با وجود شعارها و اهداف مدیریت شهری در فقرزدایی و کم کردن فاصله شمال و جنوب، با گران شدن هزینه مسکن و به تبع آن سایر هزینه‌های زیست شهری از جمله حمل و نقل، فاصله طبقات اقتصادی شهر تهران از هم بیشتر شد و مصرف فرهنگی به عنوان نوعی سبک زندگی، بخش مهمی از سبد هزینه‌های خانوار را به خود اختصاص داد و به قشر بندی بیشتر فرهنگی در کلان شهر تهران دامن زد.

تاخیر در تجربه مدرنیته از جمله پیامدهای مهم ایده‌های مدرنیزاسیونی است و در حالی که در کلان شهرهای مدرن غربی و غیر غربی، توجه به بافت فرهنگی محلات در قالب ایده‌هایی از جمله شهر دوستدار خانواده، محله، زنان و کودکان در دستور کار قرار گرفته بود، این مهم در دوره مدیریت کرباسچی در قالب بزرگراه‌سازی، شهرک‌سازی، تخریب بافت محلات و انبوه‌سازی مورد توجه قرار گرفته و به اجرا درآمد که از پیامدهای فرهنگی آن تبدیل شهر تهران به شهری فاقد هویت فرهنگی است. بر این اساس می‌توان سیاست فرهنگی شهرداری تهران را در مقایسه سه سیاست فرهنگی موجود، از یک سو، سیاست فرهنگی اقتدار گرای دولتی و از سوی دیگر، به دلیل غلبه اقتصاد بر فرهنگ و کالایی کردن فضای کالبدی شهر، از مصادیق سیاست فرهنگی بازاری دانست.

پیشنهادها

این پژوهش پژوهشی گذشته‌نگر است و از همین رو، انتظار نتیجه‌گیری منتهی به پیشنهادهای عملی از آن نمی‌رود؛ با این حال چند نکته در این تحقیق قابل توجه است. نخست، توجه به وجود چالش تعارض منافع میان سه حوزه دولتی، عمومی و خصوصی. دوم، لزوم تهیه پیوست فرهنگی اجتماعی مبتنی بر پژوهش‌های علمی و جامع پیش از

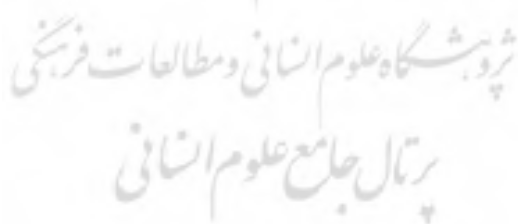
اقدام به فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی. سوم، تغییر در تعریف سیاست‌های فرهنگی شهری به‌عنوان موضوعی از بالا به پایین و توجه به شهروندان در جایگاه سوژه و کنشگر اجتماعی دارای نقش و جایگاه فعال و تعریف سیاست‌های فرهنگی. چهارم، تعریف سیاست فرهنگی در بازگشت به اهمیت زندگی شهری و باهدف افزایش کیفیت زیست شهری.

ORCID

Seyedeh Maryam Mahmoudi <https://orcid.org/0000-0009-0772-6158>

Mohammadtaghi Karami <https://orcid.org/0000-0003-4102-9056>

Bagher Saroukhani <https://orcid.org/0000-0003-1912-3409>

References

- Aghaei, M., & Ghiyasvand, A. (2019). *Civic behavior of Tehran residents: Active or eroding norms? Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 4(11), 1-28. doi: 10.22054/urdp.2021.57366.1269[In Persian]
- Ahadi, M. N. (2021). The city reached "Hamshahri." In A. Mahmoudi (Ed., Special Issue: Century of Stone and Diamond), *Contemporary History of Iran 1921-2021* (Vol. 2). Tehran: Hamshahri Institute.[In Persian]
- Ashouri, K., Irandost, K., & Dostondi, M. (2019). *A critical discourse analysis of spontaneous urban settlements in the world and in Iran. Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 4(10), 73-113. doi: 10.22054/urdp.2021.59414.1300[In Persian]
- Ayubi, H. (2009). *Cultural policymaking in France, government and art*. Tehran: SAMT.[In Persian]
- Barker, C. (2012). *Cultural studies: Theory and practice* (M. Faraji & N. Hamidi, Trans.). Tehran: Institute for Cultural and Social Studies, Ministry of Science, Research and Technology.[In Persian]
- Bayat, M., Ghaderi, S. D., & Imani Jajarmi, H. (2022). Cultural policymaking and the field of power in the city of Tehran. *Sociological Studies (formerly Social Sciences Letter)*, 29(2), 29-47. <https://doi.org/10.22059/jsr.2023.91518>[In Persian]
- Bennett, O (2001). *Cultural pessimism: narratives of decline in the postmodern world*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bianchini, F. (1993). *Cultural policy and urban regeneration: the West European experience*. Manchester University Press.
- Dant, T. (2013). *Knowledge, ideology & discourse: a sociological perspective*. Routledge.
- Dreyfus, H., & Rabinow, P. (1997). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (H. Bashiriyeh, Trans.). Tehran: Ney Publication.[In Persian]
- Dubois V (2008) *Cultural policy in France - Genesis of a public policy category. Reportno.* Report Number, Date. Place Published: Institution.
- Fairclough, N. (2000). *Critical discourse analysis* (P. Izadi et al., Trans.). Tehran: Media Studies and Research Center.[In Persian]
- Faraj, S., & Sharafi, M. (2023). *The role and power of Tehran's mayor on paper and in practice. Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 8(24), 87-133. doi: 10.22054/urdp.2022.70495.1490[In Persian]

- Fazeli, N. (2012). *Culture and city: Cultural shift in urban discourses with an emphasis on Tehran city studies*. Tehran: Tisa Sagharmehr Institute.[In Persian]
- Fazeli, N. (2013). *Beyond the seas, there is a city*. Tehran: Tisa.[In Persian]
- Foulad, A., Kashi, G. R., & Ghasemi, I. (2011). *With forerunners of urban planning: A collection of scientific and research interviews*. Tehran: Farhang-e Saba.[In Persian]
- Garnham, N. (2005). From cultural to creative industries: An analysis of the implications of the “creative industries” approach to arts and media policy making in the United Kingdom. *International Journal of Cultural Policy*, 11(1), 15–29.
- Gehl, J. (2013). *Cities for people* (A. Ghafari & L. Ghafari, Trans.). Tehran: Institute of Architectural Science.[In Persian]
- Ghaderi, S. D., & Khalaghpanah, K. (2015). *Cultural policy discourses of Tehran Municipality. Strategic Cultural Management of Tehran City*. [In Persian]
- Ghaderi, S. D., Hossein Imani Jajarmi, Masoud Golchin, & Mojtaba Bayat (2021). A reflection on cultural policy forms in urban management: A case study of Tehran urban management (1989-2017). *Local Development (Rural-Urban)*, 13(2), 371-396. <https://doi.org/10.22059/jrd.2021.334135.668690>[In Persian]
- Hamshahri. (1992). *Issues 1, 2, 6, 22*. [In Persian]
- Hamshahri. (1993). *Issues 298, 117, 88, 87, 334, 144, 312, 286, 359, 338, 296, 299*. [In Persian]
- Hamshahri. (1994). *Issues 431, 554, 606, 498, 576, 410, 444, 504, 441, 498, 551, 447, 457, 611, 616, 557*. [In Persian]
- Hamshahri. (1995). *Issues 756, 689, 758, 902, 880, 677, 725, 914, 785, 841, 864, 757, 701, 679, 739, 734, 691, 694, 835, 713, 673, 733*. [In Persian]
- Hamshahri. (1995). *Issues 891, 877, 735, 712, 1061, 1029, 1021, 1073, 1109*. [In Persian]
- Hamshahri. (1996). *In district one of the municipality, 300 houses converted to cultural centers, utilization of Baharan cinema-theater complex*. [In Persian]
- Hamshahri. (1996). *Issues 1086, 1216, 1002, 1085, 1053, 1437*. [In Persian]
- Hamshahri. (1997). *Issues 1433, 1301, 1391, 1375, 1404, 1358, 1300, 1298, 1339, 1400*. [In Persian]
- Hamshahri. (1997). *The first international cartoon festival titled “Human and Nature”*. [In Persian]
- Hamshahri. (1998). *Issues 1664, 1527, 1571, 1629, 1776, 1539, 1665, 1715, 1788*. [In Persian]

- Hamshahri. (2005). *Issue 3776*. [In Persian]
- Harvey, D., & Merrifield, A. (2013). *The right to the city, root of financial crises* (Kh. Kalantari, Trans.). Tehran: Mehrovista. [In Persian]
- Jahanbakhsh, A. (2005). Tehran Municipality from 260 years ago to the present: Emerging from punishment and reward. *Hamshahri* (October, 2005 - Code 3807). Retrieved from <https://images.hamshahrionline.ir/hamnews/1384/840702/irshahr/jashn1.htm> [In Persian]
- Jørgensen, M., & Phillips, L. (2010). *Discourse analysis as theory and method* (H. Jalili, Trans.). Tehran: Ney Publication.
- Kachouyan, H. (2003). *Foucault and the archaeology of knowledge (The narrative of the history of human sciences)*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
- Kasaei, M. S., & Pouzesh Shirazi, A. (2009). Laclau and Mouffe's discourse theory: An effective tool for understanding and explaining political phenomena. *Politics - Journal of Faculty of Law and Political Science*, 39(3), 339-360. Retrieved from SID [In Persian]
- Ketabollahi, K., & Nejadabrahimi, A. (2022). The role of Islamic religious culture in the social cohesion of historical neighborhoods: A case study of the Sartpuleh neighborhood of Sanandaj. *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning*, 7(21), 161-191. doi: 10.22054/urdp.2022.65268.1401 [In Persian]
- Kong, L. (2000) Culture, Economy, Policy: Trends and Developments, Geoforum, *Special issue on Cultural Industries and Cultural Policies*, 31(4), pp. 385-390
- Latifi, G. (2012). *Urban management*. Tehran: Elm Publication. [In Persian]
- Macdonell, D. (2001). *Theories of discourse: An introduction* (H. A. Nozari, Trans.). Tehran: Farhang va Goftehman. [In Persian]
- Madanipour, A. (2002). *Tehran: Emergence of a metropolis*. Tehran: Urban Planning and Processing Company. [In Persian]
- McGuigan, J. (2009). *Rethinking cultural policy* (N. Fazeli & M. Qelich, Trans.). Tehran: Imam Sadiq University Press. [In Persian]
- Miller, T., & Yúdice, G. (2010). *Cultural policy* (N. Fazeli & M. Ghelich, Trans.). Tehran: Imam Sadiq University Press. [In Persian]
- Mills, S. (2009). *Discourse* (F. Mohammadi, Trans.). Tehran: Hezareyeh Sevom Publication. [In Persian]
- Morvarid, Y. (1998). *National court from the perspective of people and the press (Two volumes)*. Tehran: Ohadi. [In Persian]
- Mousavi-Abadi, A. A. (1999). *Mayors of Tehran: From Naseri Era to Khatami Government*. Tehran: Khoram. [In Persian]

- Pakzad, J. (2001). Expert culture and popular culture. *Urban Management*, 8.[In Persian]
- Pakzad, J. (2002). Quality of the urban environment: A long-standing demand of citizens. *Urban Management*, 9.[In Persian]
- Piran, P. (1997). Citizen-oriented city. *Political-Economic Information*, 11(117-118), 0-0. Retrieved from SID. <https://sid.ir/paper/422802/fa>[In Persian]
- Piran, P. (1998). Citizen-oriented city, school mayor plan: Towards social participation in official realms. *Political-Economic Information*, 12(131-132), 0-0. Retrieved from SID. <https://sid.ir/paper/463556/fa>[In Persian]
- Shikhi, M., & Shabestar, M. (2018). A critique of the integrated management of Tehran's metropolitan area. *Urban and Regional Development Planning Quarterly*, 3(4), 1-34. doi: 10.22054[In Persian]
- Soltani, A. A. (2008). *Power, discourse, and language: Mechanisms of power structure in the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Ney Publication.[In Persian]
- Tehran Municipality Coordination and Planning Deputy. (1996). *First Tehran Municipality Program "Tehran-80" (1996-2001)*. Tehran: Center for Studies and Planning Publications.[In Persian]
- Tehran Statistics, Information, and Computer Services Organization. (1998). *Tehran Municipality Report Card 1998*. Tehran: Tehran Municipality Computer Services Organization.[In Persian]
- Tehrani Shafagh, A. (2010). From old Tehran to new Tehran. Tehran: Boostan.[In Persian]
- Zimran, M. (1999). *Michel Foucault: Knowledge and power*. Tehran: Hermes.[In Persian]

استناد به این مقاله: محمودی، سیدمریم؛ کرمی، محمدتقی و ساروخانی، باقر. (۱۴۰۴). تحلیل گفتمان سیاست‌های فرهنگی شهرداری تهران در دوره شهرداری غلامحسین کرباسچی، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای، ۱۰(۳۲)، ۴۹-۹۰.

Urban and Regional Development Planning is licensed under a ..Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License